

Natuurhistorisch Museum Rotterdam: Jaarverslag 2009

[Dit is het 23ste jaarverslag van de Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam, met tekstbijdragen van Kees Moeliker, Jelle Reumer, Liset Stoffers en Niels de Zwarte]

▲ Het jaar 2009 stond internationaal, en ook in het NMR, in het teken van Charles Darwin en zijn evolutieleer.

De goede gewoonte om het afgelopen jaar te typeren met één steekwoord, was in 2009 een eenvoudige opgave: het was het Darwinjaar. De geboorte van de grote 19e eeuwse wetenschapper op 12 februari 1809 was 200 jaar geleden, en de betreffende datum vormde een mooi begin van het Darwinjaar. De publicatie van zijn belangrijkste boek, *On the Origin of Species*, op 24 november 1859 was 150 jaar geleden en deze datum leverde een goed afsluitingsmoment. Vanaf de opening op 12 februari 2009 in Naturalis, tot en met de afsluiting op 24 november in Teylers Museum, gonsde ons land van activiteiten rond het thema evolutie. In

een groot aantal musea, science centra, bibliotheken en onderwijsinstellingen vonden tentoonstellingen plaats, lezingen, debatten, demonstraties en optredens. Er was een eendrachtige samenwerking tot stand gekomen die in die vorm en die omvang nog niet eerder was vertoond.

Bij ons in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam lag de nadruk op de evolutie van virussen. In samenwerking met onze grote buur, het Erasmus MC, vonden een grote expositie en diverse kleinere activiteiten plaats. Medewerkers van het museum hielden een grote hoeveelheid lezingen in het kader van het Darwinjaar en waren betrok-

ken bij andere projecten, zoals het brievenproject Geachte Darwin, in samenwerking met *De Volkskrant*. Bij al dat geweld moeten we niet uit het oog verliezen dat er ook veel andere projecten werden gerealiseerd. Ons eigen bureau Stadsnatuur Rotterdam boekte een recordomzet dankzij de vele verzoeken om advies, de wisseltentoonstellingen waren een succes, de financiën bleven gezond en de collectie groeide spectaculair door de schenking van enige privé-verzamelingen. Hoewel het bezoekersaantal iets bij de verwachting achterbleef, was 2009 in alle andere opzichten een succesvol jaar.

BEZOEKERS

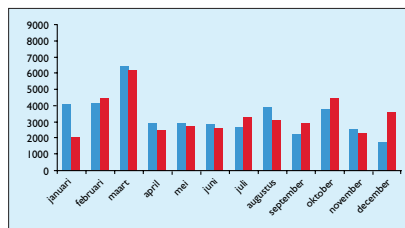
In 2009 registreerde de museumkassa een totaal aantal bezoekers van 38.409. Dat is 674 (< 2%) minder dan in 2008. Een opsplitsing van de bezoekersaantallen staat in de onderstaande tabel.

De lichte daling is vermoedelijk veroorzaakt door een sluiting van tien dagen in januari in verband met (onderhouds)werkzaamheden aan de publieksruimten. Van de 22.249 reguliere museumbezoekers kochten 4390 volwassenen (19,7 %) een toegangskaartje voor het volle tarief. Het aantal personen van 5-15 jaar dat met een kinderkaartje binnenkwam bedroeg 2599 (11,7 %). Alle andere reguliere bezoekers passeerden de kassa zonder te betalen, bijvoorbeeld ter begeleiding van een schoolklas, als kleuter (923) of met een korting, bijvoorbeeld met een Museumkaart (4359 bezoekers, 19,6%) of een RotterdamPas (3312 bezoekers, 14,8 %).

De bezoekersaantallen waren door het jaar heen opvallend stabiel.

bezoekerscategorie	aantal	%
reguliere museumbezoekers	22.249	58,0
museumnachtbezoekers	3.127	8,1
kinderen in basisschoolverband (247 groepen)	4.817	12,5
leerlingen voortgezet onderwijs en HBO	1.353	3,5
kinderen in feestjesverband (216 feestjes)	1.868	4,9
kinderen met een Jeugdvakantiepaspoort	1.378	3,6
huurders/gebruikers Hoboken Salon *	3.617	9,4
totaal aantal bezoekers	38.409	100

* gasten, huwelijken, recepties, lezingen, deelnemers vergaderingen, conferenties etc.

▲ Bezoekersaantallen per maand in 2008 (blauw) en 2009 (rood).

In bijna alle maanden schommelt het aantal tussen de 2500 en 3500. In maart is het bezoekersaantal (ruim 6000) traditioneel het hoogst dankzij de Museumnacht. Een opvallende piek vond plaats in februari, toen de tentoonstelling 'H5N1 - de evolutie van een griepvirus' van start ging.

De website van het museum (www.nmr.nl) had in dit verslagjaar 295.000 bezoekers (gemiddeld 808 per dag). In 2008 waren dat er ruim 263.000. Aan de stijgende lijn lijkt geen eind te komen.

PUBLIEKSACTIVITEITEN

Vaste tentoonstellingen

WERELDNATUUR

Dit collectieoverzicht, waarbij talloze geconserveerde dieren naar hun basismilieu, water, land of lucht zijn ingedeeld, werd enigszins gewijzigd. De speciale vitrine met vissen uit de Noordzee in de Parkzaal werd ontmanteld en de vissen kregen een plaats in het onderdeel 'water'. De schelpen werden vervangen door topstukken uit de pas verworven collectie Nieuwenhuis. In het begin van het verslagjaar werd een aantal zogenaamde 'kophals-preparaten' van hoefdieren aan de wanden van de entreerimte en het centrale trapenhuis toegevoegd. Dit betrof aanwinsten uit eerdere jaren.

▲ In 2009 werd de entree opgesierd met Afrikaanse hoefdieren. (Jaap van Leeuwen)

HET KABINET VAN DR A.B. VAN DEINSE

De collectie van de Rotterdamse leraar biologie en walviskenner dr A.B. van Deinsen (1885-1965), samengebracht in het zogenaamde 'Kabinet', onderging geen wijzigingen.

RAMON

Het skelet van deze beroemde Aziatische olifant die in 1998 in Diergaarde Blijdorp overleed, is - in zijn vaste verblijfplaats de torenkamer op de eerste verdieping - uitgegroeid tot een niet meer weg te denken vaste attractie.

Semi-permanente tentoonstelling

OPGERAAPT OPGEVIST UITGEHAKT

'Opgeraapt Opgevisst Uitgehakt' is een uniek overzicht van fossielen uit Nederlandse bodem. Deze semi-permanente presentatie neemt de bezoeker mee in de tijd, van 500 miljoen jaar oud buizenzandsteen uit Drenthe, 70 miljoen jaar oude zee-egels uit het Limburgse Krijt tot de relatief jonge skeletdelen van mammoet, sabeltandtijger en beloeuga die uit de Noordzee zijn opgevisst. In 2009 werd de tentoonstelling tijdelijk aangevuld met een belangwekkend fossiel: het fragment van een opperarmbeen van de grote sabeltandkat (*Homotherium crenatidens*) dat was opgevisst uit de Noordzee. Dit betrof de eerste vondst van deze uitgestorven diersoort in Noordwest-Europa.

Tijdelijke tentoonstellingen

t/m 4 januari

ZDENEK BURIAN (1905-1981)
schilder van de prehistorie

Deze tentoonstelling, die in 2008 van start ging, bestond uit ruim 75 originele werken van Zdenek Burian (1905-1981) afkomstig uit de collectie van het Moravisch Museum te Brno, aangevuld met schilderijen van Pavel Dvorský (1946), Jan Dungel (1951) en Petr Modlitba (1968) - drie Tsjechen die Burians traditie voortzetten.

t/m 4 januari

ILSE WIELAGE: VIJF SCHILDERIEN

Voor deze expositie, schilderde Ilse Wielage (1964) drie godinnen, één van het land, één van de zee en één van de lucht. Drie jonge meisjes elk met een vervreemdend collectiestuk op schoot.

t/m 14 maart

EDWIN BROSENS: MACRO-FOTOGRAFIE

Deze kleine expositie, die 9 december 2008 van start ging, toonde het fotowerk van Edwin Brosens. Deze

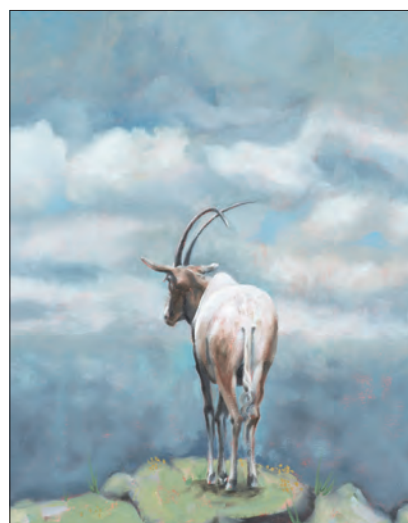
getalenteerde amateurfotograaf was als kind al gefascineerd door mieren, vlinders en ander klein gedierte. Zijn onderwerpen zoekt hij dichtbij huis in zuidwest Brabant en het aangrenzende België.

17 januari t/m 19 april

EENZATEN

schilderijen van Frans Ellenbroek

In de serie kleine kunsttentoonstellingen met 'natuur' als onderwerp of inspiratiebron, presenteerde het museum schilderijen van Frans Ellenbroek. Deze bioloog werkt sinds maart 2006 als beeldend kunstenaar in het Tilburgse ateliercomplex Carré. De dieren die Ellenbroek schilderde zijn alleen, maar vaak krijgen ze verrassend gezelschap.

▲ 'On firm ground of solid rock'.
(Frans Ellenbroek)

12 februari t/m 25 oktober

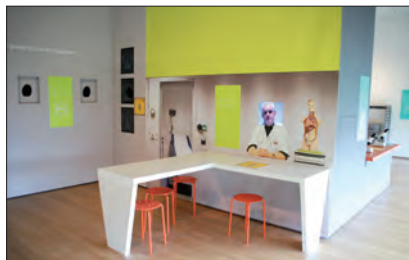
H5N1

de evolutie van een griepvirus

Het Erasmus MC en het Natuurhistorisch Museum organiseerden in het kader van het Darwinjaar 2009 de wetenschapsmanifestatie 'H5N1 - de evolutie van een griepvirus'. De manifestatie bestond uit een besmettelijke tentoonstelling en de online game 'The Great Flu', over de voortdurende strijd van wetenschappers met griepvirussen, die zichzelf steeds veranderen en daardoor een gevaar blijven voor de volksgezondheid. De bezoeker van de tentoonstelling is na een vakantie 'besmet' met een griepvirus, waarop een warmtedetector op de luchthaven groot alarm slaat. Vervolgens kon de bezoeker erachter komen van welke griep sprake is, en wat zijn of haar (overlevings)kansen zijn. De speler

van de online game 'The Great Flu' stond in de schoenen van een internationale organisatie die de strijd moest aanbinden met een dreigende griep-pandemie. De maatregelen die de speler kan nemen kosten geld en zijn budget is beperkt. Een race tegen de klok.

De virussen waren deze tentoonstelling goedgezind: de opening viel mooi samen met het hoogtepunt van de jaarlijkse wintergriep en in april brak zowaar een heuse griep-pandemie uit. Hierdoor was de tentoonstelling buitengewoon actueel.

▲ De dokter stelt de diagnose: 'Ik was er al bang voor'. (Jaap van Leeuwen)

25 april t/m 26 juli
ROGIER SCHIETMOTTEN
foto's van schietmotten

De Rotterdamse fotograaf Rogier Maaskant werd tijdens een zomerse avondwandeling langs de Kralingse Plas getroffen door de grote hoeveelheid rondvliegende insecten. Het bleken schietmotten (Trichoptera) te zijn. Deze ontmoeting resulteerde in een reeks foto's die de schietmot in al haar schoonheid vangt. Een klein deel van de 3561 schietmotten uit de NMR-collectie werd bij de foto's geëxposeerd. Het ging hierbij om geprepareerde schietmotten en hun kokertjes uit de fameuze Collectie Fischer.

24 juni t/m 9 september
ASOKUNST!
kinderen schilderen hun leven

Deze kleine expositie vormde het hoogtepunt van een manifestatie waarbij kinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar beeldende kunst ontdekken als vrijetijdsbesteding. Verliefd zijn, verdriet hebben, samen plezier hebben, pesten of gepest worden, ruzie met vrienden, boos zijn. Hoe voelt dat en hoe verbeeld je dat? Welke AS(s)Ociaties heb je daarbij? Deze vragen vormden het uitgangspunt voor de kinderen en kunstenaars. Via hun werken gaan de kinderkunstenaars een dialoog aan met het publiek over het leven in de oude wijken. Beeldende kunstenaars

▲ Kidskunst in het NMR. (Jaap van Leeuwen)

verzorgden workshops in de wijken, in buurthuizen.

ASOkunst! vond gelijktijdig plaats in Rotterdam, Utrecht, Amersfoort en Haarlem. In totaal deden ruim 300 kinderen mee. Terwijl het NMR Rotterdams werk toonde, was in het AAMU Utrecht werk van Utrechtse kinderen te bewonderen, in het Haarlemse Architectuurcentrum ABC werk van Haarlemse jeugd en in Bibliotheek de Zonnehof kinderkunst uit Amersfoort.

1 augustus t/m 1 november
DE EVOLUTIE VAN DE MENSELIJKE GEEST
schilderplastieken van prof.dr. A.C. Drogendijk

Na zijn emeritaat als hoogleraar Gynaecologie en Verloskunde aan de Erasmus Universiteit houdt Aat Drogendijk zich al meer dan tien jaar bezig met schilderen om zijn gevoelens, gedachten en kennis van de natuur uit te beelden. De werken zijn samengesteld uit ontworpen, uitgezaagde en daarna gekleurde figuren uit hardboard, vastgelijmd direct of middels een plat voetje op een eveneens gekleurde onderlaag van houtvezelplaat. De negen werken die het museum exposeerde, zijn getiteld Ons heelal, Onze aarde, Leven, Bewustzijn, Zelfbewustzijn, Godheid, Empathie, Intelligenties en Computergeest.

19 september t/m 6 december
MICRO ORGANISMEN

Cursisten van schildersatelier Barteljee exposeerden werk over het onderwerp micro-organismen. Op sommige schilderijen was het kleine gedierte duidelijk herkenbaar (watervlooien of schimmels op een Petri-schaaltje). Het meeste werk was echter abstract van aard, hoewel onmiddellijk duidelijk is dat 'de wereld van het kleine' model heeft gestaan. De achttien schilders hebben voor deze tentoonstelling veel geëxperimenteerd met verschillende technieken. Hierbij nam de gelaagde opbouw van het schilderij een belangrijke plaats in.

vanaf 8 november (t/m 10 januari 2010)

LICHT VAN DE ZEE
lichtobjecten van Jürgen Reichert

Jürgen Reichert (Eschweiler, 1969) maakt lichtobjecten - lichtwezens - van siliconen en pigment. Met een zelf ontwikkelde techniek bouwt hij de objecten laagje voor laagje, bolletje voor bolletje op. Ze hebben een tactiele uitstraling en moeten zo echt mogelijk lijken. Hij bestudeert daarvoor bestaande organismen van dichtbij en let vooral op structuren en verbindingen. De uiteindelijke ontwerpen zijn uniek en berusten geheel op zijn eigen fantasie. Jürgen Reichert creëert nieuwe soorten die hij als een taxonoom ook wetenschappelijke namen geeft. Voor de tentoonstelling in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam selecteerde hij lichtwezens uit zee: kwallen, stekelhuidigen, anemonen, naaktslakken en octopus-sen. Ze bestaan uit licht en stralen van binnenuit als een gloeidraad. Hun aantrekkingskracht is groot - ze moeten gevoeld en geaaid worden. Ze zijn zacht, rubberachtig, warm en kriebelig.

▲ *Atolla alba*, siliconen, pigment.
(Jürgen Reichert)

vanaf 8 november (t/m 7 maart 2010)

DIEREN IN BEELD
bronzen van Coba Koster

Coba Koster (1951) kneedt haar vlakke klei tot compacte dierplastieken. Haar voorliefde voor pluimvee blijkt uit een mooie serie volumieuze kippen, eenden en ganzen, maar zij weet ook kleiner gevogelte zoals de hop en het winterkoninkje, zonder franje en opsmuk te boetse-

ren. Tegenwoordig vat zij ook zoogdieren in brons. Hoewel de beelden van Coba Koster levendigheid uitstralen, is het niet haar doel om biologisch volmaakte evenbeelden te maken. Juist door de vingerafdrukken die zij achterlaat op haar creaties verbeeldt zij een dierenwereld die meer is dan een blauwdruk van de werkelijkheid. In deze tentoonstelling toonde Coba Koster een overzicht van haar dierplastieken.

vanaf 8 november (t/m 7 maart 2010)
OP ZEE

Een reuzenalbatros, bekersponzen, zeeprikken, spinkrabben, doopvontschelpen, meeuwen, zeeduikers, jan-van-genten, haaieneieren, walvisbotten, alken en zeekoeten. Alle mogelijke dieren van de zee - allemaal uit eigen collectie - zijn voor de tentoonstelling 'Op Zee' uit het depot gehaald. Sommige collectiestukken, waaronder een oude, opgezette reuzenalbatros en een pas verworven collectie eikapsels van haaien en rogge-eieren waren nooit eerder te zien. Ze werden tentoongesteld, samen met twee modellen van vissersboten uit de collectie van het Maritiem Museum Rotterdam.

Bijzondere activiteiten

7 maart
ROTTERDAMSE MUSEUMNACHT

De 8e Rotterdamse Museumnacht stond in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam in het teken van evolutie en besmettingsgevaar. Liefvallige verpleegsters bonden nachtelijke bezoekers mondkapjes voor, virussen vlogen om je oren, Darwin oreerde en voerde proeven uit. Er stond ook 'Oudhollands viruswerpen' op het programma. In de sfeervolle Hoboken Salon van het museum speelde Theatergezelschap De Goesting een theatrale monoloog over Darwin en diens grondleggende evolutietheorie. Een acteur kroop in de huid van Darwins assistent. Vanuit die rol vertelde hij over Darwin, voerde proeven uit en deed op aanschouwelijke wijze de krachtlijnen van de theorie uit de doeken. In de 'Happie Flu Bar' werden krachtvoer en weerstandverhogende dranken geserveerd.

21 februari t/m 30 juni
DE EENDENMAN EXPOSEERT

Dit betrof een kleine ingelaste presentatie van de museumstukken die het onderwerp zijn van het boek 'De

eendenman' van conservator Kees Moeliker dat in februari verscheen. Hierbij werden onder andere de van geslacht veranderde fazant, het ijzeren duivennest, braakballen van de kwak, de onthoofde houtduif, de ral van Nozeman en de Dominomus getoond, samen met citaten uit het boek.

Educatieve bruiklenen

In totaal vonden 21 educatieve/tentoonstellingsbruiklenen van collectiemateriaal hun weg naar onder andere Kunsthal Rotterdam, Historisch Museum Rotterdam, Maritiem Museum Rotterdam, Nationaal Onderwijsmuseum, Milieuhuis Spijkenisse, Vogelklas Karel Schot, het Groene Museum (Park 16Hoven), C.H. Doorakkers en een aantal basisscholen uit de regio. De vraag naar naturalia was in verband met het Darwinjaar groot.

HET JAAR ROND

Januari

Het museumjaar begon op 5 januari met een sluiting van tien dagen omdat de insectencollectie verhuisd moest worden naar het nieuwe externe depot. Hierbij werd groot collectiemeubilair van het zolderdepot naar de begane grond getakeld. Deze werkzaamheden stonden om logistieke- en veiligheidsredenen geen museumbezoekers toe. Van de gelegenheid werd gebruikgemaakt om groot onderhoud aan de publieksruimten en de tentoongestelde objecten te plegen. Ook werden vaste tentoonstellingen 'ververst'. Trouwe bezoekers viel een aantal wijzigingen op: de grote vitrine met Noordzeevissen was ontmanteld en de opgezette vissen verhuisden naar de vaste tentoonstelling wereld-Natuur. In die ruimte zijn ook de

▲ De Noordzeevissen kregen een andere vitrine. (Kees Moeliker)

▲ Verhuizing van de insectencollectie naar het externe depot. (Jaap van Leeuwen)

tentoongestelde vlinders en kevers vernieuwd en er is een selectie van topstukken uit de schelpencollectie geëxposeerd. De entreehal werd verrijkt met nieuwe aanwinsten: een serie fraaie kophals-preparaten van Afrikaanse hoefdieren. Op 15 januari (twee dagen eerder dan gepland) ging het museum weer open. Op 6 januari werd Henk Diependaal aangesteld als honorair onderzoeksmedewerker. Hij startte een promotieonderzoek naar de fossiele vissen van Winterswijk. Jelle Reumer sprak op 9 januari over Darwin op de NIBI-onderwijsconferentie. Op 15 januari werd het museum versterkt met Shirley Jaarsma, een nieuwe medewerkster van de afdeling educatie. Op dezelfde dag werd Niels de Zwarte (hoofd bSR) benoemd als een van de vier leden van de Adviescommissie Dierenwelzijn en Stadsnatuur. Deze commissie is ingesteld door het college van B&W van Rotterdam en mag het college gevraagd en ongevraagd adviseren. De traditionele nieuwjaarsreceptie van het museum vond plaats op 17 januari. Hierbij werd de tentoonstelling 'Eenzaten - schilderijen van Frans Ellenbroek' geopend door Hella Ritz en werd 'Een prachtige puinhoop', het nieuwe boek van Jelle Reumer, gepresenteerd. Op 20 januari ging 'Kunstkijken' van start. Dit is een jaarlijks terugkerende project van de SKVR waarbij schoolklassen kennismaken met kunst en cultuur in de breedste zin van het woord. Vanwege het uitbreken van de wintergriep (en ter promotie van de komende tentoonstelling over de evolutie van griepvirussen) was Kees Moeliker op 24 januari te gast in het radio 2 programma 'Spijkers

met Koppen'. Naar aanleiding van zijn nieuwe boek was Jelle Reumer op 27 januari te gast in het radio 1 programma Kunststof.

Februari

Jelle Reumer gaf op 3 februari een lezing voor de Erasmuskring (Rotterdam) over de tentoonstelling 'Opgeraapt Opgevestigd Uitgehakt'. Daags later sprak hij in het kader van het Darwinjaar 2009 voor het Studium Generale van de Universiteit Utrecht. Op 10 februari startte in het museum de door bureau Stadsnatuur georganiseerde 'Cursus Mus', gegeven door mussenkenner Kees Heij. Deze cursus vond plaats in het kader van het telproject Huismus in Kaart. Op 24 februari was de tweede cursusavond en op 28 februari een excursie. Woensdag 11 februari opende de tentoonstelling 'H5N1 – de evolutie van een griepvirus'. Hiervoor werd uitgeweken naar het auditorium van de Kunsthal, waar – na de gebruikelijke toespraken – een panelgesprek plaatsvond tussen Ab Osterhaus, Menno van Duin, Bart Leeuwenburgh en Martje Fentener van Vlissingen. Op 17 februari verzorgde het Rotterdams Milieucentrum een bomencursus in de Hoboken Salon van het museum. Het boek 'De eendenman' van conservator Kees Moeliker werd op 20 februari in het museum gepresenteerd. Hierbij zong Frédérique Spigt haar lied 'Vogel', begeleid door violist Jeroen van der Wel.

Maart

Op 3 maart vond de overdracht van een cheque van 7000 euro plaats aan museumdirecteur Jelle Reumer door de personeelscommissie van Holland Casino Rotterdam. De opbrengst van 'gevonden speelfiches' gaat jaarlijks naar een goed doel. In 2009 was dat het NMR. Zaterdag 7 maart was het Museumnacht en stond het museum bol van de griepvirussen (en bezoekers). Op 9 maart sprak Kees Moeliker over opmerkelijk diergedrag in het Comedy Theater te Amsterdam. bSR ecologen

▲ Holland Casino doneerde in 2009 een fijn bedrag. (Jaap van Leeuwen)

▲ Mondkapjes voor Museumnachtbezoekers. (Liset Stoffers)

leidden op 10 maart een groep buitenlandse havendeskundigen rond langs hotspots van Rotterdamse havennatuur. Collectiemedewerker André Slupik nam op 13 maart in het Oertijdmuseum te Boxtel deel aan een symposium georganiseerd door de Paleobiologische Kring. Op dezelfde dag hield Jelle Reumer een inleiding bij boekpresentatie 'Een vrolijk dierenalfabet' van Manuel Kneepkens, in boekhandel Donner te Rotterdam. Op 24 maart hield bureau Stadsnatuur haar jaarlijkse vlinderavond, waarbij vrijwilligers een opfriscursus kregen van Kars Veling van de Vlinderstichting. Het jaarlijkse bezoek van geneeskundestudenten van de Erasmus Universiteit vond plaats op 26 maart. Hierbij was speciale aandacht voor de collectie mensenfoetussen en landbouwhuisdieren met aangeboren afwijkingen. Op 31 maart vond in de Hoboken Salon van het museum het 'Erasmus MC junior Science Programma' plaats, met een rondleiding door de tentoonstelling 'H5N1 – de evolutie van een griepvirus'.

April

Het Nationale Museumweekend vond plaats op 4 en 5 april. In het NMR waren lezingen over stadsvogels (verzorgd door bSR) en stond de kindercursus 'Hoe word ik conservator' op het programma. De tamelijk grootscheepse overdracht en verhuizing van de Collectie Kazenbroot naar het externe depot vond plaats op 7 april. Hierbij werden de ruim 400 laden met vlinders eerst ter ontsmetting in een vriescontainer geplaatst. Op 9 april waren alumni van de Erasmus Universiteit te gast in het museum. Kees Moeliker hield een inleiding over de collectie van het museum, Bart Leeuwenburgh sprak over 'Darwin in Domineesland' en er waren rondleidingen door de ten-

toonstelling 'H5N1 – de evolutie van een griepvirus'. Op 16 april verzorgde Kees Moeliker samen met een aantal spannende opgezette dieren de inhoud van de aflevering van Sophia TV. Sophia TV is het huis-televisiekanaal van het Sophia Kinderziekenhuis. Op 20 april werden twee lammetjes die met een ernstig geboortedefect ter wereld kwamen in de schaapskudde van polder De Esch opgenomen in de collectie. Het gaat om een Siamese tweeling – een eeneiige – die in vaktermen wordt omschreven als een 'asymmetrische cephalopagus'. Het erfgoedhuis Zuid-Holland verzorgde in de Hoboken Salon van het museum op 22 april een cursus over conserveringstechnieken voor museumprofessionals. De opening van de tentoonstelling 'Rogier schiet motten' vond plaats op 25 april. Schietmotkenner Bert Higler hield daarbij een inleiding. De cursus Libellen in Kaart, georganiseerd door bSR, werd op 28 april gegeven door libellenkenner Paul Schrijvershof.

Mei

Kees Moeliker hield op 1 mei een lezing over opmerkelijk diergedrag tijdens de Lenterevue van de Kunstmaan in Tilburg. Op 6 mei ontving Jelle Reumer te 's-Hertogenbosch het eerste exemplaar van het boek 'De Groote Wielen: er was eens ...'. Dit boek, geschreven door Dick Mol en Anton Verhagen, handelt over de zoogdierfossielen die in het zandwingsgebied van de nieuwe woonwijk De Groote Wielen werden aangetroffen. Jelle Reumer gaf op 7 mei een gastles over Charles Darwin en evolutie aan de Hogeschool Rotterdam. Op 15 mei werd in het

▲ De lammetjes van de Esch: een Siamese tweeling. (Kees Moeliker)

museum een ontvangst georganiseerd voor Nobilon, een van de sponsors van de tentoonstelling 'H5N1 – de evolutie van een griepvirus'. Jelle Reumer was op 20 mei te gast in het televisieprogramma 'De Wereld Draait Door' in verband met de hype rond de ontdekking van het fossiele aapje *Darwinius massiliae*, beter bekend als 'Ida'. De omvangrijke schelpencollectie van J.G.B. Nieuwenhuis, oud-collectiebeheerder van het NMR, werd op 26 mei overgebracht naar het museum.

▲ Een deel van de collectie Nieuwenhuis wordt geëxposeerd. (Jaap van Leeuwen)

Juni

Op 1 juni stortte een deel van het stucwerk van het plafond in de centrale hal van het museum naar beneden. Gelukkig vond deze calamiteit vlak voor openingstijd plaats. Er was schade aan een vitrine met opgezette fantasedieren. In het kader van 'Natuur in Kaart' werd de jaarlijkse Cursus Gierzwaluwen gegeven op 2 juni in de Hoboken Salon van het museum. Op 5 juni was het 'Dead

▲ De cursus Gierzwaluwen maakte ook gebruik van opgezette exemplaren. (Kees Moeliker)

Duck Day'. Bij de glazen gevel van het museum werd stilgestaan bij het lot van miljoenen gevederde raamslacht-offers. Het herbarium werd op 8 juni verhuisd naar het externe depot. Op 16 juni debatteerde Jelle Reumer met prof. Cees Dekker over geloof en wetenschap tijdens het NWO-debat 'Spinoza te paard' in het Paard van Troje te Den Haag. Op 25 juni gaf hij bij prijsuitreiking van de bèta-Olympiades (Den Haag) een feestlezing over Darwin en het toeval.

Juli

De resultaten van het project Kunst Kijken, dat in maart plaatsvond, werden op 7 juli in het museum gepresenteerd. Het ging om tekeningen van fantasedieren die basisschoolleerlingen onder begeleiding van kunstenaar Karin Leening hadden gemaakt. De mooiste kinderkunstwerken waren de hele zomer in het museum te zien. Op 20 juli vond de overdracht plaats van de collectie Bor, bestaande uit enige honderden monsters eikapsels van haaien en roggen.

Augustus

Op 1 augustus ging de tentoonstelling 'Evolutie van de menselijke geest' stilte van start. De aftrap van het Qmus-project ter verbetering van het management en de bedrijfsvoering van het museum vond plaats op 20 augustus. Medewerkers van alle afdelingen van het NMR deden (en doen) aan dit project mee. De jaarlijkse Nachtvliedernacht vond plaats op 28 augustus. Hierbij werd door bureau Stadsnatuur een vangnacht georganiseerd in het Berg- en Broekpark in Schiebroek. Ondanks de harde wind en tegenvallende aan-

▲ De onthoofde kanarie van Kollumerzwaag. (Kees Moeliker)

tallen nachtvlieders was de belangstelling groot. Dat gold ook voor de excursie die bSR in het kader van de Nationale Vleermuisweek op 31 augustus organiseerde in het Kralingse Bos. Ondanks de stromende regen leidden twee bSR-ecologen ruim 20 belangstellenden rond.

September

Op 2 september haalde Kees Moeliker, ter voorbereiding van 'De Grote Kanarie Tentoonstelling' die eerst in 2010 zou plaatsvinden, een onthoofde kanarie op in Friesland. Op 6 september promootte het museum haar tentoonstellingen en andere activiteiten tijdens de jaarlijkse R'Uitmarkt in Rotterdam. De opgezette dromedaris van het museum verhuisde op 9 september naar het Maritiem Museum Rotterdam waar hij onderdeel werd van de tentoonstelling 'Beesten aan Boord'. Op 11 september vonden in en om het museum de opnamen plaats voor de

documentaire 'Der Tag des Spatzen', waar de Dominomus een belangrijke rol in speelt. De Open Monumenten Dag viel op 12 en 13 september. Hoofd bSR Niels de Zwarte gaf in dit kader een lezing over vleermuizen in de binnenstad van Rotterdam, met aansluitende excursie waarbij op de Nieuwe Binnenweg meerdere vleermuizen werden gehoord en gezien. Op 15 september werd in het kader van 'Natuur in Kaart' de cursus Winterwatervogels gegeven voor enthousiaste vogeltellers. Op 25 september hield Jelle Reumer een lezing over *Myotragus as the Mallorcan dodo* voor de Royal Geographical Society te London. Op dezelfde dag bezocht een groep studenten van de Faculteit Aardwetenschappen van de Universiteit Utrecht het museum. Ze werden rondgeleid door de tentoonstelling 'Opgeraapt Opgevisst Uitgehakt' en de collectiedepots.

Oktober

Op 6 oktober werd met het villen van de huid een begin gemaakt met het prepareren van een wolf die in Diergaarde Blijdorp overleed. Niels de Zwarte opende op 10 oktober de kunstroute in de Provenierswijk die dit jaar het thema natuur had. Jelle Reumer gaf die dag een lezing in de Hoboken Salon van het museum over de tentoonstelling 'Opgeraapt Opgevisst Uitgehakt' voor de leden van de Werkgroep voor Tertiaire en Kwartaire Geologie, Rotterdam, en Kees Moeliker sprak en discussieerde over de vraag 'Peut-on rire de la science?' tijdens het internationale festival voor wetenschappelijke films *Pariscience* in het Museum national d'Histoire naturelle in Parijs. Er was ook droefenis op 10 oktober: het museum verloor die dag haar nestor J.G.B. Nieuwenhuis. De heer Nieuwenhuis bereikte een leeftijd van 85 jaar en was sinds mensenheugenis nauw bij het museum betrokken, als bestuurslid, collectiebeheerder, archivaris en geschiedschrijver. Hij liet zijn omvangrijke schelpencollectie aan het museum na. Jelle Reumer sprak op 11 oktober

▲ De kop van de wolf wordt losgesneden. (Liset Stoffers)

over Darwin en (uit)sterven, in het kader van Oktober Kennismaand, in het Universiteitsmuseum. Op 15 oktober hielden Dick Mol en Klaas Post in informatiecentrum FutureLand op de Maasvlakte een lezing over fossiele zoogdierresten die bij de aanleg van de Tweede Maasvlakte waren gevonden. Jelle Reumer hield op 16 oktober een inleiding en debat met Bas Defize over 'Evolutie en de mens' voor de British Council, in het Artis Planetarium. Die dag verwierf het museum een bijzondere aanwinst: een 125 cm lange snoek die gestikt was in een 79 cm lange snoekbaars. De jaaravond van bureau Stadsnatuur Rotterdam vond plaats op 20 oktober. Op 26 oktober overleed drs J.A.W. Lucas, een NMR-medewerker van het eerste uur. De heer Lucas werd 83 jaar en was sinds 1941 (tot zijn overlijden) bij het museum betrokken, de laatste decennia als collectiebeheerder van diverse insectengroepen. De maand werd afgesloten met een bijeenkomst van de Kring van Nederlandse Vertebratenpaleontologen in de Hoboken Salon van het museum.

November

Op 7 november opende Emily Ansenk, directeur van de Kunsthall, de tentoonstellingen 'Dieren in Beeld' en 'Licht van de Zee'. Op die dag opende ook de tentoonstelling 'Op Zee'. Kees Moeliker jureerde op 10 november korte filmpjes ('wisebits') over wetenschap en filosofie die waren ingezonden voor de RVU-mediaprijs 2009. Op 26 november hield hij een korte voordracht over wetenschapscommunicatie tijdens de uitreiking van die prijs in het Filmhuis te Hilversum. Niels de Zwarte gaf op 17 november een lezing over het ecosysteem van Rotterdam voor de Rotterdam Pioneers; vooraf leidde stadsbotanicus Remko Andeweg een excursie voor dezelfde groep. Op 24 november hield Jelle Reumer een korte inleiding bij overhandi-

ging van het eerste exemplaar van *Geachte Darwin* aan Jan Marijnissen in Teylers Museum. Niels de Zwarte gaf op 25 november een lezing voor medewerkers van het Havenbedrijf Rotterdam over natuur(wetgeving) in de haven. Op 26 november las Jelle Reumer voor uit Charles Darwin en S.J. Gould in het kader van 'voorlezen voor het stap-gaan', bij de Remonstrantse Gemeente Rotterdam. André Slupik hield op 27 november een lezing voor de Werkgroep Geologie van het Zeeuws Genootschap in Vlissingen over het onderwerp 'Stratigrafie en geologische geschiedenis van Neogene-opeenvolg in Zuidwest Nederland'.

December

Op 3 december werd de collectie Van der Aa verworven, bestaande uit een bijzondere verzameling planten met misvormingen. Jelle Reumer sprak op 8 december over 'Beestjes aan boord' voor de vrienden van het Maritiem Museum Rotterdam, en op 16 december ging hij uitgebreid in op de vraag 'Wat is seks?' in het Teleac televisieprogramma *De Bovenkamer*. Het museum kreeg op 17 december bezoek van de afdeling Fiscaal Recht van de Erasmus Universiteit. De groep werd rondgeleid door de collectiedepots en de tentoonstellingszalen. Het museumjaar werd afgesloten met de traditionele Kerst-kinderactiviteit, die dit jaar in het teken stond van 'de verdwenen taartpunten'.

COMMUNICATIE

Publicaties

Van de *Interne Berichten NMR* verschenen de nummers 34 t/m 37 met in totaal 13 pagina's en van het extern gerichte *Straatgras* verscheen jaargang 21 met vijf nummers met in totaal 92 pagina's. Het jaarverslag 2008 van het museum werd in mei in *Straatgras* 21, nummer 2 gepubliceerd. Met ingang van het eerste nummer van 2009 veranderden

de vormgeving en inhoud van het tijdschrift. *Natuurlijk Rotterdam*, de nieuwsbrief van bureau Stadsnatuur Rotterdam werd in *Straatgras* opgenomen. Hierdoor heeft het blad meer aandacht voor de levende natuur. Ook de verschijningsfrequentie veranderde van vier naar vijf nummers per jaar. De oplage werd verhoogd van 1000 naar 1850 stuks omdat ook de relaties van bSR *Straatgras* ontvangen. De eenmansredactie werd uitgebreid met twee redacteuren, een BSR-medewerker en een bestuurslid van de Stichting Vrienden van het NMR.

Van het wetenschappelijke jaarbericht *Deinsea* verscheen nummer 13 (2009) online op de website van het museum, met 53 pagina's en de volgende drie artikelen:

John J. Hermans, Erwin J.O. Kompanje, Gabriel P. Krestin & Cornelis W. Moeliker - First Magnetic Resonance Imaging (MRI) of a complete specimen of Bruijn's brush-turkey *Aepyodius bruijnii* (Aves, Megapodiidae) (pagina 1-8)

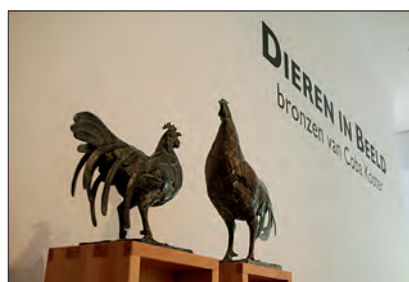
André J. Veldmeijer, Hanneke J.M. Meijer & Marco Signore - Description of Pterosaurian (Pterodactyloidea: Anhangueridae, *Brasileodactylus*) remains from the Lower Cretaceous of Brazil (pagina 9-40)

Erwin J.O. Kompanje & Marc C.J. van Leeuwen - Skulls of the harbour porpoise *Phocoena phocoena* (Mammalia: Cetacea, Odontoceti) from Mauritania and Morocco, West Africa (pagina 41-53)

'DEINSEA online' heeft 'open access', wat betekent dat de volledige inhoud in pdf-formaat gratis te downloaden is. De gedrukte versie van nummer 13 zal in 2010 verschijnen in combinatie met nummer 12.

Internet

De website van het museum (www.nmr.nl) kreeg als aanhangsel een speciale pagina met collectiefoto's. De 295.000 bezoekers in 2009 (waarvan 226.600 unieke) vormen wederom een flinke stijging ten opzichte van vorige jaren (2005:

▲ Dieren in Beeld, bronzen van Coba Koster. (Jaap van Leeuwen)

▲ Licht van de Zee, lichtobjecten van Jürgen Reichert. (Jaap van Leeuwen)

▲ Op Zee, een tentoonstelling van zeedieren uit eigen collectie. (Jaap van Leeuwen)

55.000; 2006: 113.000; 2007: 188.000; 2008: 263.000). De aantallen schommelden maandelijks tussen de 14.000 en 26.000 bezoekers. Het gemiddelde aantal bezoekers per dag bedroeg 808 (2008: 722). Op 22 december bezocht de miljoenste bezoeker de NMR-website. Het museum heeft sinds 1 januari 2002 een website en houdt de bezoekersaantallen sindsdien bij.

Promotie

Het wekelijkse radiopraatje van conservator Kees Moeliker als 'huisbioloog' van het Radio 1 programma *Atlas* vond ook in 2009 plaats. Met ingang van april verzorgde hij wekelijks de rubriek *Beest van de Week* in NRC Weekblad. Museumdirecteur Jelle Reumer bleef de vaste columnist van het maandelijks *Volkskrant Kenniscafé* en startte een column in *Natura*, het ledenblad van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. Beide museummedewerkers waren met enige regelmaat te horen als 'columnist van de week' in het radioprogramma *Vroege Vogels*.

Voor RTV-Rijnmond werd zowel inhoudelijk als fysiek meegewerkt aan de televisieserie *Fauna & Gemeenschap* waarin conservator Kees Moeliker met zangeres Frédérique Spigt in Rotterdam op zoek ging naar onverwachte stadsnatuur. bureau Stadsnatuur Rotterdam leverde hiervoor actuele informatie over het dierenleven in Rotterdam. Elke aflevering startte en eindigde in het museum: de niet gevonden fauna werd in de collectie opgezocht. De achtdelige serie werd in de zomermaanden uitgezonden en trok wekelijks ruim 300.000 kijkers.

▲ Opnamen van *Fauna & Gemeenschap* langs de Heemraadssingel. (Harm Korst)

Publiciteit

Ook in 2009 genereerde het NMR vrije publiciteit. Het slechts enige seconden durende filmpje van

het potvisskelet bleef ook in 2009 regelmatig tussen de reclameboodschappen op Nederland 1 te zien. De tentoonstellingen en overige activiteiten van het museum werden naar de media gecommuniceerd in 10 persberichten en 20 nieuws-items op www.nmr.nl.

De verhuizing van de insectencollectie trok veel aandacht van de media en dat gold ook voor de tentoonstelling H5N1. Toen de Mexicaanse griep uitbrak, beleefde deze expositie een prettige tweede publiciteitsronde. Er was daarnaast ook veel media-belangstelling voor de kleine ingelaste presentatie 'De eendenman exposeert'. De expertise van bureau Stadsnatuur haalde bijna maandelijks de pers, met als hoogtepunt een item op geenstijl.nl over de spinselmotten die een auto hadden ingepakt in Rotterdam-Zuid. Ook in de discussie over duivenoverlast kwam bSR regelmatig in de media.

EDUCATIE

Scholen

Het aantal basisschoolklassen uit Rotterdam en omgeving dat het museum in 2009 voor een les bezocht bedroeg 247 (4817 leerlingen en 973 begeleiders). Het aanbod voor leerlingen in het basisonderwijs bestaat uit acht verschillende lessen op verschillende niveaus. Verder zijn er twee lopende lessen, 'Ketelbinkie' en 'Dieren Verzamelen', die in een samenwerking met de SKVR zijn opgezet. Ook dit jaar draaide het project 'KunstKijken' in samenwerking met de SKVR. Hierbij kregen leerlingen eerst een rondleiding, waarbij fantasiedieren getoond werden. Aansluitend gingen ze met kunstenaar Karin Leening aan de slag om zelf een fantasiedier te schilderen. Voor dit project kwamen 7 klassen (148 leerlingen, 16 begeleiders) naar het museum. In de zomervakantie werden de beste schilderijen in het museum geëxposeerd.

In 2009 is 'Evolutie in een koffer' - een nieuwe museumles - ontwikkeld

▲ Het Museumlokaal: ontvangst- en werkruimte voor schoolklassen. (Jaap van Leeuwen)

in samenwerking met scheepswerf De Delft te Rotterdam. Het gaat hierbij om een combinatieles over de reis van Darwin (op de scheepswerf) en zijn gedachtegoed (in het museum). Deze les is geschikt voor zowel de hoogste klassen van het basisonderwijs als de onderbouw van het vmbo. De aftrap zou eerst in 2010 plaatsvinden.

De museumles over de evolutie van virussen bij de tentoonstelling H5N1 zorgde ervoor dat vooral leerlingen van havo en vwo naar het museum kwamen (totaal 323 leerlingen). Ook 85 studenten van het Instituut voor gezondheidszorg, Hogeschool Rotterdam, wisten ons te vinden. Aankomende fysiotherapeuten, verpleegkundigen, verloskundigen etc. hebben een speciaal voor hen aangepaste hand-out ontvangen en uitgewerkt en kregen zo een 'kennis-opfrisser' over de rol van virussen in de samenleving en de gezondheidszorg in het bijzonder.

De les voor Pabostudenten, waarbij zij aan de hand van ons educatieve materiaal meer te weten komen over doelgroepbenadering en kerndoelen in het biologie-onderwijs, heeft 113 studenten aangetrokken. Verder deden 90 studenten van de Pabo mee aan de speciale les die was ontwikkeld in het kader van het thema Evolutie in het basisonderwijs. Deze combinatieles gaf inzicht in de aanpassingen en veranderingen bij vooral de kleine kruiers. Jelle Reumer heeft als intro op deze les een gastcollege verzorgd op de Hogeschool Rotterdam.

De altijd goed lopende rondleiding 'Verboden Toegang' heeft 660 leerlingen inzicht gegeven in het beheer van een museale collectie en de Rotterdamse Jeugd Milieu Excursies brachten 77 leerlingen van het vmbo naar ons museum.

Dit jaar zijn twee nieuwe lessen ontwikkeld ten behoeve van het voortgezet onderwijs. De les 'Zwemmen met je zwemblaas' gaat over zintuigen en zal in 2010 worden gegeven.

▲ Het tekenblad bij de les 'Dieren verzamelen' werd vernieuwd.

▲ In 2009 volgden ruim 6000 scholieren een museumles in het NMR. (Jaap van Leeuwen)

Overige projecten voor scholen

Ook dit jaar hebben studenten van de Willem de Kooningacademie en het Grafisch Lyceum onze collectie weer op een kunstzinnige manier vastgelegd. Zoals ieder jaar komen de studenten van deze instellingen meerdere dagen in het museum om dieren na te tekenen en in abstracte vormen uit te beelden.

SKVR en OV-chipkaart

Sinds 2009 is een wijziging opgetreden in het werven van onderwijsgroepen. Tot dan verzorgde de SKVR, middels een reserveringsbrief, de inplanning van schoolklassen voor het hele jaar. Sinds schooljaar 2009-2010 is deze taak door bezuinigingen komen te vervallen en overgedragen aan de culturele instellingen zelf. Wel is er nog een vermelding in de jaarlijkse uitgave van de SKVR-gids. Voor het museum betekent dit dat het educatieve aanbod middels nieuwsbrieven bij de scholen bekend gemaakt moet worden.

Ook het gesubsidieerde busvervoer is per 2009-2010 geheel komen te vervallen. Door het ontbreken van een groeps OV-chipkaart is ook het vervoer per tram en metro voor schoolklassen een groot obstakel voor museumbezoek geworden. Door deze ontwikkelingen is het schoolbezoek in 2009 fors gedaald. Tussen de Rotterdamse musea is hierover overleg gaande. Voor het schooljaar 2009-2010 doet het museum zelf de benadering van de scholen. Er is een folder ontwikkeld waarin het aanbod aan lessen en activiteiten voor het primair onderwijs en voortgezet onderwijs overzichtelijk gepresenteerd wordt. Begin 2010 zal deze over scholen en andere instellingen verspreid worden.

Kinderfeestjes

Kinderfeestjes vormden ook in 2009 een belangrijk deel van het educatieve aanbod. Er vonden in totaal 216 feestjes plaats (2008: 307): het Potvispartijtje 50 keer,

het Jungle-avontuur 67 keer en het Onderzoeksfeestje 99 keer. Door de feestjes kwamen ruim 1800 kinderen op een leuke en educatieve manier in aanraking met het museum en de collectie. De poule van feestbegeleiders bestond in dit verslagjaar uit gemiddeld 12 personen.

Jeugdvakantiepaspoort

Dit jaar stond de zomervakantie-activiteit voor houders van het zogenaamde Jeugdvakantiepaspoort in het teken van 'Red de soepschildpad!'. Kinderen konden de wereld over reizen en kwamen bedreigde diersoorten als de orang-oetang en de rode neusbeer tegen. Met een mooi geïllustreerde museumplattegrond kwamen ze langs alle werelden en ontdekten dat sommige dieren bedreigd worden omdat mensen op ze jagen, hun leefgebied kapot maken, of omdat het klimaat verandert. Meer dan 1700 kinderen (waarvan 300 van buiten Rotterdam) en 955 begeleiders namen aan de activiteit deel.

▲ Op wereldreis door het NMR en bedreigde diersoorten redden.

Speciale vakantie-activiteiten

Tijdens de meivakantie konden kinderen met het boekje 'Lekker! Voorjaar...' op pad door het museum met allerlei opdrachten over de lente. In de herfstvakantie was het tijd voor spinnen. Op woensdagmiddag gaven de 'Exocrawlers' (kenners op het gebied van slangen en spinnen) workshops over spinnen, waarbij een levende (uniek in het museum!) vogelspin het hoogtepunt vormde. Aansluitend en gedurende de andere herfstvakantiedagen kon er een spinnenspeurtocht worden gedaan. De kerstactiviteit stond in het teken van het boek 'De verdwenen taartpunten'. Hiervoor werd de Hoboken Salon van het museum in kerstsfeer gehuld. Deze speciale vakantie-activiteiten trokken in totaal bijna 500 deelnemers.

COLLECTIE & ONDERZOEK

Aanwinsten

In het aanwinstenregister werden 94 (2008: 91) schenkingen geregistreerd. Hieronder bevindt zich een aantal omvangrijke privécollecties, te weten de vlinderverzameling van J. Kazenbroot (ruim 400 laden), de verzameling eikapsels van haaien en roggen van Peter Bor (454 monsters) en de verzameling van dr H.A. van der Aa, bestaande uit vele honderden planten met misvormingen. Bijzonder groot was de aanwas van de schelpencollectie met schenkingen van de collectie J.G.B. Nieuwenhuis (circa 10.000 monsters), Twentse Welle (ex-coll Natuurmuseum Enschede, 900 monsters) en H. van Buren (787 monsters). Losse aanwinsten waren er ook. Hier volgen enige krenten uit de pap: Een aalscholver gestikt in snoekbaars (Oude Maas, NMR 9989-002497), een 125 cm

▲ Drama: snoek gestikt in snoekbaars. (Kees Moeliker)

lange snoek (NMR 9979-001712) gestikt in een 80 cm lange snoekbaars (NMR 9979-001713) uit Maasdam, een donsjong van een middelste zaagbek (Haringvliet, NMR 9989-00003120), een zeepril (Nieuwe Maas ter hoogte van de Willemsbrug, NMR 9979-001251) en steenmarter (NMR 9990-002976, Groene Kruisweg te Rotterdam). Ook bijzonder was de schenking van

▲ Ook drama: aalscholver gestikt in snoekbaars. (Kees Moeliker)

een serie geprepareerde steenuilen en kolibries uit de verzameling van Bauke Hoekstra. Van Diergaarde Blijdorp werd een dode wolf ontvangen.

Collectiebeheer

In het begin van het verslagjaar werd het externe depot aan de Robert Fruinstraat in gebruik genomen. Het betreft een verdieping (405 m²) van het voormalige magazijn van het Gemeentearchief Rotterdam. In januari werd de omvangrijke insectenverzameling en - later in het jaar - het herbarium overgebracht. Het verhuizen van de insecten was een ingrijpende operatie waarvoor het museum de deuren voor enige dagen moest sluiten. De klimatologische bewaaromstandigheden in het externe depot zijn optimaal, in tegenstelling tot het klimaat in de depots aan de Westzeedijk die min of meer met de luchtvochtigheid en temperatuur van de buitenlucht mee schommelen. De collecties die in het hoofdgebouw achterbleven (schelpen, skeletten, fossielen, vogels en zoogdieren, stenen & mineralen, vloeistofpreparaten) bleven niet te min in goede staat. Insectenvraat werd niet geconstateerd.

▲ Het depot Robert Fruinstraat werd in gebruik genomen. (Jaap van Leeuwen)

Registratie

De registratie in de collectie-database CB 2.0 is ook in 2009 met voortvarendheid ter hand genomen. Hoewel het elektronisch registreren voornamelijk een inhaalslag is, zijn in dit verslagjaar niettemin 12.410

aanwinsten (uit 2009) in CB 2.0 ingevoerd. Nieuw in dit verslagjaar is de registratie van de libellen, de overige vliesvleugeligen, de vliegen en de (Nederlandse) kevers. Resultaat van dit alles is het overschrijden van de magische grens van 100.000. Uiteindelijk zijn er aan het eind van het jaar 132.093 records (2008: 83.150) in de collectie-database opgenomen, verdeeld over de volgende deelcollecties:

- Planten: 1947 records (was 1947) - geen aanwinsten geregistreerd
- Mossen: 3496 records (was 3496) - geen aanwinsten geregistreerd
- Sluipwespen: 7253 records (was 1321) - geen aanwinsten geregistreerd
- Overige vliesvleugeligen: 10.004 (was 0) - geen aanwinsten geregistreerd
- Vlinders: 20.514 (was 10.927) - 1801 aanwinsten geregistreerd, ex collectie J.P. Kazenbroot
- Schietmotten: 3586 (was 2211) - geen aanwinsten geregistreerd
- Tweevleugeligen (Diptera): 1918 records (was 0) - geen aanwinsten geregistreerd
- Libellen: 145 records (was 0) - geen aanwinsten geregistreerd
- Kevers: 10.373 (was 0) - geen aanwinsten geregistreerd
- Spinnen: 454 records (was 454) - geen aanwinsten geregistreerd
- Kreeftachtigen: 1257 records (was 1256) - 1 aanwinst geregistreerd
- Overige (meest mariene) invertebraten: 622 records (was 617) - 1 aanwinst geregistreerd
- Weekdieren (schelpen): 56.649 records (was circa 50.000) - 8533 aanwinsten geregistreerd. Onder andere ex collectie J.G.B. Nieuwenhuis (6.736 records), Natuurmuseum Enschede (906 records) en H. van Buren (787 records).
- Reptielen: 48 records (was 47) - 1 aanwinst geregistreerd
- Vogels: 3094 records (was 2460) - 45 aanwinsten geregistreerd, 26 inkomende bruiklenen geregistreerd (E.J.O. Kompanje)
- Vissen: 1272 records (was 990) - 279 aanwinsten (eikapsels van haaien en roggen, ex collectie P.H.F. Bor)
- Zoogdieren, fossiel: 6514 records (was 4575) - 1681 aanwinsten geregistreerd (1579 ex collectie K. Post), 197 inkomende bruiklenen geregistreerd (K. Post)
- Zoogdieren, recent: 2947 records (was 2849) - 68 aanwinsten gere-

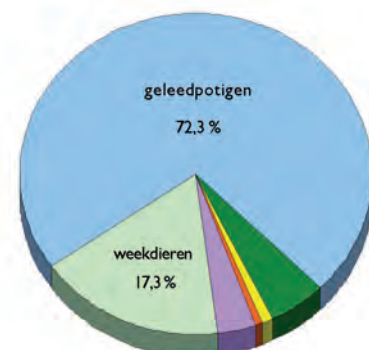
▲ Eikapsels van roggen uit de collectie Bor. (Jaap van Leeuwen)

gistreerd

- niet natuurhistorische collectie (kunst, parafernalia, vangmiddelen etc.): 234 records (2008: 230) - 4 aanwinsten geregistreerd.

Er zijn dit jaar 5601 foto's en artikelen toegevoegd aan de op internet raadpleegbare collectiedatabase, waarmee het totale aantal media-theekbestanden op 8927 komt. Voor het overzichtelijk presenteren van de collectiefoto's werd een speciale website (www.nmr-pics.nl) gebouwd. Hierop zijn foto's van schelpen en vlinders te zien.

Intensieve digitale registratie van de collectie bracht in 2009 aan het licht dat de omvang van de verzamelingen van het NMR in de afgelopen 15-20 jaar is toegenomen van ongeveer 250.000-300.000 (laatste telling medio jaren '90) tot 390.000 objecten. De toename is grotendeel veroorzaakt door de verwerving van omvangrijke privécollecties insecten, schelpen, vogelskeletten en fossiele zoogdieren. Deze nieuwe inventarisatie van de collectie is gepubliceerd in de nota Natuurhistorisch Museum Rotterdam - gegevens ten behoeve van 'Verzamelde Natuur' die in december 2009 verscheen. De nota dient als basis voor het in voorbereiding zijnde collectieplan. De onderstaande diagram (uit de nota) geeft het relatieve aandeel van de verschillende deelcollecties weer.

▲ Paars: planten 3,6 %; rood: stenen 0,7 %; groen: gewervelden 5,3 %; geel: overige groepen.

Onderzoek

Het lopende promotie-onderzoek van André Slupik betreffende 'Plio-Pleistocene paleogeography and sequence stratigraphy of the Southwest Netherlands' werd ook in 2009 voortgezet. In Peru werd het veldwerk aan fossiele tandwalvissen afgesloten. Hierbij waren collectiebeheerder Klaas Post, Jelle Reumer, vakbroeders uit Frankrijk/

▲ Veldwerk in Peru. (Olivier Lambert)

België en Italië, en een lokale counterpart bij betrokken. Honorair onderzoeksmedewerker Dick Mol zette zijn internationaal georiënteerde mammoet-onderzoek voort. In het kader van de aanleg van de Tweede Maasvlakte werd een overleg met het Havenbedrijf Rotterdam gestart om de vondsten van fossiele zoogdierresten bij de zandwinning op de Noordzeebodem veilig te stellen. Collectiebeheerder spinnen Arthur Decae zette zijn promotie-onderzoek, met als onderwerp de biogeografie en fylogenie van valdeurspinnen, voort aan de Universiteit van Leuven. Henk Diependaal werd in 2009 aangesteld als honorair-onderzoeksmedewerker en startte een promotie-onderzoek naar de fossiele vissen van Winterswijk.

Wetenschappelijke bruiklenen uit de collectie betroffen: een schedel van een *Brontotherium* (aan Naturalis) en vele tientallen schelpenmonsters uit de familie Sissurellidae (aan Santa Barbara Museum of Natural History).

Samenwerking Rotterdam - Sóller

De goede samenwerking tussen het NMR en het natuurhistorisch museum van Sóller op het Spaanse eiland Mallorca (Museu Balear de Ciències Naturals, MBCN) werd voortgezet. Jelle Reumer is als wetenschappelijk adviseur bij het MBCN betrokken.

Improbable Research

Het European Bureau van de in

Cambridge (Massachusetts) gevestigde organisatie 'Improbable Research' die de vrolijke en onwaarschijnlijke kant van wetenschappelijk onderzoek in de schijnwerpers zet, staakte in de loop van het jaar haar activiteiten vanuit het museum.

GEBOUW en MANAGEMENT

Huisvesting

De huisvestingssituatie in het hoofdgebouw veranderde niet in vergelijking met het vorige verslagjaar. De externe depotruimte aan de Robert Fruinstraat te Rotterdam werd begin 2009 in gebruik genomen. Voor de verhuizing van de insectencollectie was het om logistieke en veiligheidsredenen nodig het museum begin januari een kleine twee weken te sluiten. Van de gelegenheid werd gebruik gemaakt om groot onderhoud aan de publieksruimten te plegen.

De verhuizing van de insectencollectie naar de Robert Fruinstraat was aanleiding om de daarmee vrijgekomen ruimte te benutten voor andere doeleinden. Besloten werd om het kantoor van BSR naar de zolder te verhuizen. Daartoe is een interne verbouwing nodig, en het aanbrengen van een aantal dakramen voor lichttoetreding. Aangezien het gebouw een rijksmonument is, is in het verslagjaar de daartoe geëigende vergunningprocedure gestart. Realisatie is voor 2010 voorzien.

▲ Het NMR-complex gezien vanuit de lucht. (Jaap van Leeuwen)

Hoboken Salon

In het jaar 2009 werden 20 (2008: 21) huwelijken of partnerschapsregistraties voltrokken en werd de Hoboken Salon 79 keer (2008: 51 keer) commercieel en niet-commercieel verhuurd. Niet commerciële verhuur: voor activiteiten van derden die in het verlengde liggen van de doelstellingen van het museum wordt de Hoboken Salon gratis of voor een vriendenprijs beschikbaar gesteld. Zo verga-

▲ De Hoboken Salon, de vaste plek voor openingen van exposities. (Jaap van Leeuwen)

derden de afdeling Maaswaarden van de Nederlandse Geologische Vereniging, de Werkgroep voor Tertiaire en Kwartaire Geologie en de Rotterdamse Natuurhistorische Club regelmatig in de Hoboken Salon. Daarnaast fungeerde salon voor het museum als ontvangst- en werkruimte voor schoolklassen of andere groepen, werden er openingen en aansluitende recepties gehouden en vonden er interne vergaderingen of bijeenkomsten plaats.

Qmus

Aandacht voor kwaliteitsmanagement kwam tijdens het verslagjaar in de vorm van Qmus, een project dat in de gemeente Rotterdam door zes musea en kunstinstellingen wordt uitgevoerd. Het CBK, het Nationaal Onderwijsmuseum, het Havenmuseum, het Belasting- en Douanemuseum en het Nederlands Fotomuseum werken samen met het NMR aan dit project, waarbij de belangrijkste interne processen worden beschreven en vervolgens middels interne audits getoetst. Bestuur en directie zijn van opvatting dat dit niet alleen moet leiden tot een betere interne gang van zaken en een transparante managementstructuur, maar uiteindelijk ook tot een systeem waarbij het museum kan worden getoetst door de subsidiegever. Qmus wordt gesubsidieerd door de Mondriaanstichting en de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur en zal in 2010 leiden tot hanteerbare procesbeschrijvingen. Het beschrijven van een collectieplan is door het uitvoeren van Qmus uitgesteld; wel kwam in 2009 de nota Natuurhistorisch Museum Rotterdam - gegevens ten behoeve van 'Verzamelde Natuur' gereed waarin de collecties kwantitatief worden beschreven (zie hierboven).

Samenwerking natuurhistorische musea

In 2009 werd de samenwerking tussen de belangrijkste Nederlandse

natuurhistorische musea verder uitgebouwd. Het gaat om de musea die het verzamelen nadrukkelijk in de doelstellingen hebben opgenomen en die het beheren en behouden van de collecties en het verrichten van onderzoek actief bevorderen. Dit zijn Naturalis (Leiden), Zoologisch Museum Amsterdam, Natuurhistorisch Museum Rotterdam, Natuurhistorisch Museum Maastricht, Natuurmuseum Fryslân (Ljouwert), Natuurmuseum Brabant (Tilburg), Natuurmuseum Nijmegen, Teylers Museum (Haarlem), Museon (Den Haag), Universiteitsmuseum (Utrecht), Museum Twentse Welle (Enschede). Deze musea besloten tot de oprichting van een Stichting Nederlandse Natuurhistorische Collecties, die de belangen van de instellingen bundelt. Dit zal in 2010 verder worden uitgewerkt.

bSR

Organisatie

In 2009 veranderde de naam 'bSR ecologisch advies' in 'bureau Stadsnatuur Rotterdam'. De afkorting bSR blijft bestaan. Met deze naamswijziging wil bSR haar band met Rotterdam verstevigen. In dit verslagjaar is een succesvolle pilot

gedraaid met veldwerkcomputers waarmee waarnemingen direct ingevoerd kunnen worden, compleet met GPS-coördinaat.

Nieuwsberichten

In 2009 is de nieuwsbrief van bSR 'Natuurlijk Rotterdam' opgenomen in Straatgras, het relatieblad van het museum. Hierdoor is het duidelijker dat bSR een volwaardig onderdeel van het museum is.

Inventarisaties SLR

Ook in 2009 hebben medewerkers van Stichting Landschapsonderhoud Rotterdam (SLR) verspreid over de stad weer vele inventarisaties uitgevoerd. Hierbij is met name aandacht geweest voor vissen, flora, dagvlinders en vogels. Dit jaar is ook medewerking verleend aan onderzoek naar waterspitsmuizen. bSR coördineert deze werkzaamheden die in opdracht van Beheer Buitenruimte van Gemeentewerken plaatsvinden.

Natuur in Kaart

Ook in 2009 hebben de cursussen Natuur in Kaart plaatsgevonden, mede dankzij de inzet van het Rotterdams Milieucentrum (RMC) en diverse sponsors. bSR verzorgt iedere keer de (opfris)cursus, excursies en verdeelt telgebieden en ver-

werkt alle verzamelde data. In 2009 waren er 153 mensen betrokken bij het project Natuur in Kaart. De volgende soort(groep)en werden geïnventariseerd: dagvlinders in hokken (16 vrijwilligers), dagvlinder-routes (26 vrijwilligers), libellen (14 vrijwilligers), winterwatervogels (28), gierzwaluw (18 vrijwilligers) en huismus (51 vrijwilligers).

Vrijwilligersbijeenkomst

De jaarlijkse bijeenkomst voor vrijwilligers werd ook dit jaar weer gehouden in het Revalidatiecentrum Rijndam. Dit jaar was het thema 'Groenbeheer en stadsnatuur', waarbij een aantal medewerkers van bSR een presentatie gaf en bijenspecialist Arie Koster de gastspreker was. Op deze avond werd ook het rapport 'Dagvlinders en groenbeheer' gepresenteerd. In dit rapport worden jarenlang verzamelde data geanalyseerd van vlinderroutes van vrijwilligers en in verband gebracht met groenbeheer in een aantal deelgemeenten in Rotterdam. Na afloop was er de traditionele borrel in het NMR.

bSR-projecten

Voor een overzicht van alle 72 projecten die bSR in 2009 uitvoerde, wordt verwezen naar de bijlagen. ◀

▲ Een greep uit de vrije publiciteit die het NMR in 2009 kreeg.

Natuurhistorisch Museum Rotterdam:

Bijlagen Jaarverslag 2009

BESTUREN & ADVISEURS

Bij het museum zijn twee besturen en een adviesraad betrokken, te weten de Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam die het museum exploiteert (met als adviesorgaan de Collectie Adviesraad), en de Stichting Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam die het museum ondersteunt.

Aan het eind van het verslagjaar waren de besturen en de adviesraad als volgt samengesteld:

Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam

ir C. H. (Cees) Doorakkers, voorzitter
J.C.A.M (Jan) Luijbregts RA, penningmeester
mr P. (Peter) Milders (namens de Vrienden), secretaris
P. (Patrick) van Weel
ir J. (Janneke) Verloop (per juni 2009)
A. (Arne) Verschoor
dr P.J. (Peter) Roos

In 2009 kwam het dagelijks bestuur (bestaande uit voorzitter, secretaris en penningmeester) acht keer bijeen en het algemeen bestuur vergaderde vier keer.

Collectie Adviesraad (CAr)

ir A. (Fred) de Ruiter (extern), voorzitter
drs S.W.G. (Steven) de Clercq (extern)
dr C.J. (Kees) Heij (CB vogels)
dr E.J.O. (Erwin) Kompanje (CB zoogdieren)
J.N.J. (Hans) Post (CB malacologie)
F.J.A. (Frans) Sliker (CB kreeftachtigen)
mr R. (Ruud) Vis (CB entomologie)

De CAr kwam in 2009 twee keer bijeen.

Stichting Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam

P.L.Th. (Paul) de Beijer, voorzitter
mr P. (Peter) Milders, secretaris
drs D.M. (Dorine) Gillhaus, penningmeester
drs J. (Jankees) Ouwerkerk
dr J.F. (Jeannette) Schoonderbeek
F.J.A. (Frans) Sliker

MEDEWERKERS

Dienstverband Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam

R.W.G. (Remko) Andeweg, medewerker bSR/herbarium (per 1 februari 2009)
A. (André) de Baerdemaeker, medewerker bSR
drs G. (Garry) Bakker, medewerker bSR
J. (Jeroen) Bakker, systeembeheerder
G. (Gerard) Balneer, gastheer
drs J.H.E.M. (Jeanette) Conrad, coördinator interne zaken
H.P. (Henry) van der Es, collectieregistrator
P.H.J. (Paulus) de Graaf, technisch medewerker

Chr. A. (Anton) Groeneweg, hoofd publiekszaken & plv. directeur

ir. M.A.J. (Mark) Grutters, medewerker bSR

F. (Frits) van Hulsteijn, boekhouder

drs S. (Shirley) Jaarsma, educatief medewerker (per 15 januari 2009)

J.H. (Jaap) van Leeuwen, grafisch medewerker

C.W. (Kees) Moeliker, conservator & hoofd communicatie

W. (Wouter) Moerland MSc, medewerker bSR

W.P. (Willem) Pesch, baliemedewerker/winkelbeheerder

prof dr J.W.F. (Jelle) Reumer, directeur

ir A.A. (André) Slupik, collectiemedewerker

drs L. (Liset) Stoffers, educatief medewerker

A. (Anneke) van Vianen, baliemedewerker/winkelbeheerder (t/m 1 april 2009)

ing. N. (Niels) de Zwarte, hoofd bSR

Overige dienstverbanden

R.W.G. (Remko) Andeweg, medewerker bSR/herbarium, detachering Gemeentewerken (t/m 1 februari 2009)

J.A.A. (Janneke) Reedijk, baliemedewerker (per 5 november, via een flexwerk-intermediair)

J. (Jan) Bogaard, Onbenutte Kwaliteiten (gastheer, vanaf 8 februari 2009)

Kick van der Sluis (vakantiekraft, augustus)

Floris Philipsen (vakantiekraft, augustus)

Werkstad

De gastvrouwen en gastheren (die toezicht houden in het museum) en enkele andere medewerkers zijn in dienst van Werkstad. Deze groep medewerkers bestond in 2009 uit 2-3 personen:

J. (Jan) van Alphen (gastheer)

T.L. (Thelma) Doulat (gastvrouw, t/m 24 februari)

E. (Eric) Kahn (gastheer, per 5 mei)

S. (Sarwan) Ramlal (gastheer)

Stagiaires

Harm van Netten, Universiteit Utrecht (t/m 31 juni, afdeling Collectie & Onderzoek)

Reanne van Kleef, Universiteit Leiden, (9 februari t/m 1 augustus, afdelingen Educatie en C&O)

Marieke van der Pols, Hogeschool Rotterdam (t/m 15 februari, afdeling Educatie)

Elvira Semovic, Hogeschool Rotterdam (1 maart t/m 13 juli, afdeling Educatie)

Femke Boerkamp, Hogeschool Rotterdam (per 7 september, afdeling Educatie)

Eelke van Dijk, Reinwardt Academie (1 september t/m 15 november, afdeling Educatie)

Guus Kolpa, Rudolf Steiner College (5 t/m 16 oktober, afdeling Collectie & Onderzoek)

Mila van der Graaf, Hogeschool InHolland (t/m 1 november, bSR)

Vrijwilligers

Collectiebeheerders

ing R.M. (Rochus) Biesheuvel, eencelligen (en bibliothecaris)

J. (Jaap) Breedveld, stenen en mineralen (t/m 30 juni 2009)
 drs A.E. (Arthur) Decae, spinnen
 A.F. (Frans) de Jong, vissen
 drs H.F. (Henk) de Jong, stekelhuidigen
 A.J.A. (Fons) Heetman, insecten
 dr C.J. (Kees) Heij, vogels
 dr E.J.O. (Erwin) Kompanje, historische collecties en recente zoogdieren (afdelingscoördinator gewervelden)
 drs J.A.W. (Jan) Lucas, insecten (t/m 25 oktober 2009 †)
 ir H.P.M.G. (Henk) Menkhorst, weekdieren
 drs J. (John) Mulder, amfibieën en reptielen
 drs D.C. (Dennis) Nieweg, weekdieren
 J.N.J. (Hans) Post, weekdieren (afdelingscoördinator malacologie)
 K. (Klaas) Post, fossiele zoogdieren
 E.J.A. (Frans) Slieker, kreeftachtigen (afdelingscoördinator overige ongewervelden)
 J. (Joop) Trausel, weekdieren
 R.J. (Robert) Vink, weekdieren
 mr R. (Ruud) Vis, insecten (afdelingscoördinator entomologie)
 D.O. (Dick) Visser, insecten
 ing. B.J. (Bernhard) van Vondel, insecten

In dit verslagjaar legde Jaap Breedveld zijn collectiebeheerderschap neer wegens het bereiken van een hoge leeftijd. Jan Lucas overleed op 85 jarige leeftijd. Hij was vele tientallen jaren actief betrokken bij het beheer van de insectencollectie.

Onderzoeksmedewerkers

drs H. (Henk) Diependaal (per 5 januari)
 dr D.F. (David) Mayhew
 D. (Dick) Mol
 dr A.J. (André) Veldmeijer

Onderzoeksmedewerkers hebben geen directe binding met de collectie. Het zijn vooraanstaande (amateur) wetenschappers die onder de paraplu van het museum en gebruikmakend van de museumfaciliteiten onbezoldigd onderzoek doen. De huidige honorair onderzoeksmedewerkers houden zich bezig met paleontologie.

Overige vrijwilligers

R. (Roel) de Graaf, data-beheerder bij bSR
 A. (Ans) Meeuwse, data-beheerder bij bSR
 C. (Cora) de Groot, data-beheerder bij bSR

SCHENKERS

Van de volgende personen en instellingen werden in 2009 schenkingen (naturalia en boeken/tijdschriften) ten behoeve van de collectie ontvangen: H.A. van der Aa, A. de Baerdemaeker, J. Bellers, W. de Boer, W.S. Broek, H. van Buren, J. van der Born, Diergaarde Blijdorp, O.E.P. van Duijn, M. Mensen, F. Janse, L. Karman, A. Hallensleben, Havenbedrijf Rotterdam, B. Hoekstra, J. Holterman, J. Kazenbroot, C. Krijnen, J.G.B. Nieuwenhuis, S. Oome, Gemeentewerken Binnenmaas, J. Willemsen, P.H.F. Bor, A. van Meurs, W. Moerland, J.A.M. de Mooij, E. Poullie, Museum Twentse Welle, A. Ballengooijen, W. Tuinman, Roteb Ongediertebestrijding, C.J. Heij, A.F. de Jong, A.J.A. Heetman, J. van der Hiele, H.F. de Jong, E.J.O. Kompanje, H.P.M.G. Menkhorst, A.M. van der Meulen, C.W. Moeliker, J.N.J. Post, K. Post, J.W.F. Reumer, F. Spigt, J. Trausel, A. Roest, R. Vis, Vogelklas Karel Schot, S. Vassegh.

PUBLICATIES

De volgende publicaties van museummedewerkers zijn in 2009 verschenen (met uitzondering van artikelen die in Straatgras en Deinsea gepubliceerd werden). Wetenschappelijke publicaties worden aangeduid met een asterisk (*)

Álvarez-Lao, D.J., Kahlke, R.-D., García, N. & Mol, D. - The Padul mammoth finds - On the southernmost record of *Mammuthus primigenius* in Europe and its southern spread during the Late Pleistocene - *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 278: 57-70*

Bank, R.A. & Menkhorst, H.P.M.G. - A revised bibliography of the malacological papers of Paul Pallary - *Zool. Med. Leiden* 83: 509-518*

van Calmthout, Martijn & Reumer, Jelle (redactie) - *Geachte Darwin - brieven aan de grondlegger van de evolutietheorie* - Athenaeum, Amsterdam, 160 pp. (ISBN 978-90-253-6703-9)

Heij, C.J. - De andere Darwin - *National Geographic* (2009) 1: 8

Heij, C.J. - Schrikbarende achteruitgang Huismus gaat door; ook in Schiebroek en Hillegersberg - *Het Vogeljaar* 57(5): 227-229

Heij, C.J., Moeliker, C.W. & Visser, S. - Der Einfluss vom Winter 1978/1979 auf verschiedene Haussperlings-Populationen - *Intern. Stud. Sparrows* 33: 38-46*

Heij, Kees - Avonturen van een Grootpoothoer-onderzoeker in Indonesië - *Struinen, KNNV Waterweg Noord* (april-juni 2009): 17-18

Heij, Kees - Vrije katten en de natuur - *Het Vogeljaar* 57(5): 229-230

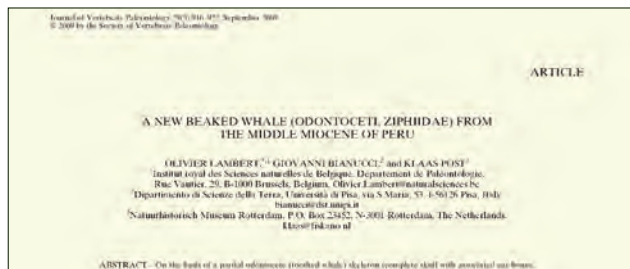
Heij, Kees - Wilcon ondersteunt de populatie van het Moluks grootpoothoer - *Wilconberichten* 8 juni 2009

Heij, Kees - Wilcon steunt onderzoek naar zeevogelkolonies in Oost-Indonesië - *Wilconberichten* 8 januari 2009

Hoek Ostende, L.W. van den, Reumer, J.W.F. & Doukas, C.S. 2009 - The nature of the fossil record of Neogene insectivores - *Hellenic Journal of Geosciences* 44: 117-124*

Koot, M.B., Reumer, J.W.F. & Vos, J. de - Testing the potential monospecificity of the sabre-tooth cat genus *Homotherium* using comparative data from recent large cats - p. 96 in: Abstracts 9th North American Paleontological Convention, Cincinnati, Ohio, June 21-26, 2009*

Koot, M.B., Reumer, J.W.F. & Vos, J. de - Testing the potential monospecificity of the sabre-tooth cat genus *Homotherium* using comparative data from recent large cats - p. 129A in: Program and Abstracts, 69th Annual Meeting, Society of Vertebrate Paleontology, Bristol, 23-26 september 2009 - *Journal of Vertebrate Paleontology* 29 (suppl. to number 3), 216 pp.*

Lambert, O., Bianucci, G. & Post, K. - A new beaked whale (Odontoceti, Ziphiidae) from the Middle Miocene of Peru - *Journal of Vertebrate Paleontology* 29(3): 910-922*

Linden, J. van der, Eikenboom, J.C.A. & Menkhorst, H.P.M.G. - *Helix glabrata* Von Mühlfelt, 1824 (Gastropoda, Rissoidae? Pyramidellidae?) Schier ultieme verwar- ring - *Spirula* 369: 98-103*

Mayhew, D.F. - *Villanyia* Kretzoi, 1956 (Mammalia, Rodentia, Arvicolidae): proposed conservation of usage by designation of a neotype for the type species *Villanyia exilis* Kretzoi, 1956 - *Bulletin of Zoological Nomenclature* 66(2): 159-163*

Mayhew, D.F. - The type material and enamel structure of *Villanyia exilis* Kretzoi 1956 (Arvicolidae, Rodentia) - *Acta zoologica cracoviensia* 52: 81-94*

Majka, C.G., Vondel, B.J. van, Webster, R. - The Haliplidae of Atlantic Canada: new records, distribution and faunal composition - *Zookeys* 22: 249-266*

Moeliker, Kees - Aalscholver stikt in een snoekbaars - *NRC Handelsblad*, 12 februari 2009 (Achterpagina)

Moeliker, Kees - De kraaiende hen - *Quest*, februari 2009, p. 116-119

Moeliker, Kees - De maffe merel - *M het maandblad van NRC Handelsblad*, februari 2009, p. 30-34

Moeliker, Kees - *De eendenman, over homoseksuele necro- filie en ander opmerkelijk diergedrag* - Nieuw Amsterdam Uitgevers, pp. 205 [ISBN 978 90 468 04797 7]

Moeliker, Kees - [beest van de week] wekelijkse column - *NRC Weekblad*, jaargang 1, 2009

Moeliker, Kees - De McFlurry Egel - *Vara Vroege Vogels* (Columnist van de Week), 3 mei 2009 (www.vroegevo- gels.vara.nl)

Moeliker, Kees - [columnist van de week] Voer de eendjes! - *Vroegevogels.nl*, 31 mei

Moeliker, Kees - [Vogelzang] 11 wekelijkse columns - *Varagids* [oktober - december 2009]

Moeliker, Kees - Mijn Darwin - *Varagids* 43

Moeliker, Kees - *De pootjes van de roodborst* | *The Robin's feet* - pp. 18-19 in: - Allart, Het Hollandse landschap en andere schilderijen van Jeroen Allart - Trichis Uitgeverij, Rotterdam, pp. 1-98, ISBN 978-94-90608-02-6

Moeliker, Kees - *Dynamiek* - *VROM.NL* 10(10): 36 (december 2009)

Mol, D. & Van Logchem, W. - The mastodon of Milia, the longest tusks in the world - *Deposits* 19 (June): 26-32

Mol, D. & Kahlke, R.D. - Climate events let ice age mam- moths go far below 40 °N - *Deposits* 20 (August): 25

Mol, D. & Labombat, F. - *Mammuthus trogontherii* (Pohlig, 1885), the steppe mammoth of Nohac. Preliminary re- port on a left and right upper M3, excavated at the ancient maar of Nohac, Haute-Loire, Auvergne, France - *Quaternaire* 20(4): 569-574*

Ouden, N. den & Reumer, J.W.F. - End-Pleistocene habi- tat islands and their effect on mammoth population and body size - p. 54, in: *Evolutionary islands 150 years after Darwin*. International symposium, 11-13 February 2009, Naturalis, Leiden, 76 pp.*

25 contributors (incl. Reumer, Jelle) - Hans Peeters, Peter Murphy & Nic Flemming (eds.) - *North Sea Prehistory Research and Management Framework* (NSPRMF) 2009 - Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Amersfoort, 2009, 40 pp.*

Reumer, Jelle - Are we too many? Master Class - p. 42, in: Program Booklet Conference Civilizations: *Clash or Dia- logue?* University College Utrecht, April 24-25, 2009*

Reumer, Jelle - Het feminisme is dood, leve de biologie - *Volkskrant*, Forumpagina, 5 januari 2009

Reumer, Jelle - We zijn een aap - *De Groene Amsterdam- mer*, 10 januari 2009: 35

Reumer, Jelle - Darwin leeft, al is hij dood - *Volkskrant*, voor- pagina Kennis, 7 februari 2009

Reumer, Jelle - Darwinjaar 2009, niet zomaar een feestje. Pp. 4-5, in: *Darwinjaar 2009, een jaar lang evolutie, avon- tuur en ontdekkingen*. Brochure, 32 pp.

Reumer, Jelle - Wetenschappelijk denken en kinderlijke nieuwsgierigheid - *Natura* 2009 (1): 8

Reumer, Jelle - De dodo van Mallorca - *Natura* 2009 (2): 36

Reumer, Jelle - Toevallige selectie - gastcolumn in: *Nau- tique* nr 3/2009: 77

Reumer, Jelle - Walvissen in de woestijn - *NWT (Natuurwe- tenschap en Techniek)* nr 4 (april 2009): 62-66

Reumer, Jelle - De mussen van Selvaterra - *Natura* 2009 (3): 68

Reumer, Jelle - Een grenzenloos fossiel - *Natura* 2009 (4): 100

Reumer, Jelle - Een niksig fossiel - *Cranium* 26 (1): 3

Reumer, Jelle - De eerste appelboom was een beetje zeewier - *Natura* 2009 (5): 132

Reumer, Jelle - Darwinjaar bracht wat meer duidelijkheid - *Natura* 2009 (6): 164

Reumer, Jelle - Peuplomanie (rubriek 'plantjes en beestjes') - *Maarten!* winter 2009/2010: 20-21

Reumer, Jelle - De dinosauri en de mastodont - *Cranium* 26 (2): 52

Reumer, Jelle - Darwin: even iets rechtzetten - *NVOX maga- zine voor natuurwetenschap op school* 34: 458-459

Reumer, Jelle - *Een prachtige puinhoop - een bioloog kijkt naar de wereld* - Contact, Amsterdam, 256 pp. (ISBN 978-90-254-2962-1)

Robert Attard, Isabelle & Reumer, Jelle - Taphonomic reinterpretation of a bone sample of endemic Pleistocene deer from Crete (Greece): osteoporosis versus regurgita- tion - *Palaeodiversity* 2: 379-385*

Slupik, A.A. - Poolse zoutmijn op de UNESCO-wereld- erfgoedlijst. Wieliczka - de zoute parel van Europa - *Gea* 42(4): 95-102

Vondel, B.J. van - *Peltodytes pekinensis* Vondel in Russia - *Latissimus* 26: 12*

Vondel, B.J. van - Review of the Haliplidae of Myanmar with description of *Haliplus volpei* (Coleoptera) - *Tijd- schrift voor Entomologie* 152: 333-338*

BSR PROJECTEN (opdrachtgevers tussen haakjes)

In 2009 heeft BSR meer dan zeventig projecten in opdracht uitgevoerd, waarvan de meeste in een (niet altijd open- baar) rapport of notitie resulteerden. In de hier volgende lijst zijn bijna alle projecten terug te vinden. Alleen de volgende hebben geen publicatie gehad:

project 0447 - Beheer natuurdata Gemeente Rotterdam (Gemeente Rotterdam)

project 0484 - Bomencursus voor RMC (Rotterdams Milieu Centrum)

project 0495 - Natuur in Kaart 2009 (Rotterdams Milieu Centrum)

project 0517 - Beheer data HbR 2009 (Havenbedrijf Rotterdam N.V.)

project 0524 - Monumentendag vleermuizenavond (AIR foundation)

project 0536 - Advies Natuurmeetnet Lelystad (Landschapsbeheer Flevoland)

bSR rapporten en notities

project 0378 - *Vleermuizenonderzoek Rokkeveen (gemeente Zoetermeer)*

Noort, B. & G. Bakker. 2009. Vleermuisinventarisatie Rokkeveen – Zoetermeer 2008. bSR-rapport 115. 24 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0384 - *Ffw-onderzoek Spangen (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)*

Moerland, W. & R.W.G. Andeweg. 2009. Beschermde natuurwaarden Spangen. Onderzoek in het kader van de Flora- en faunawet. bSR-rapport 117. 13 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0400 - *Stadsnatuurmeetnet Leiden (gemeente Leiden)*

Moerland, W., M.A.J. Grutters & G. Bakker. 2009. Resultaten Inventarisaties Stadsnatuurmeetnet Leiden 2008. bSR-rapport 124. 99 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0415a - *Onderzoek voorkomen Rugstreeppad (gemeente Zoetermeer)*

Bakker, G. 2009. Inventarisatie Rugstreeppad Zoetermeer-Resultaten verspreidingsonderzoek 2008. bSR-rapport 120. 27 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0415b - *Onderzoek voorkomen Waterspitsmuis (gemeente Zoetermeer)*

Bakker, G. 2009. Lokbuizenonderzoek Waterspitsmuis Zoetermeer. bSR-rapport 121. 35 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0417 - *Vleermuizenonderzoek Het Dorp (gemeente Zoetermeer)*

Mostert, K. & G. Bakker. 2009. Vleermuisinventarisatie Zoetermeer - Centrum 2008. bSR-rapport 116. 23 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0424 - *Meetnet haven (Havenbedrijf Rotterdam N.V.)*
Grutters, M.A.J. & R.W.G. Andeweg 2009. Meetnet grazige vegetaties havengebied Rotterdam 2008. bSR-rapport 111. 32 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0426 - *Meetnet Amersfoort (gemeente Amersfoort)*
Grutters, M.A.J. & R.W.G. Andeweg 2009. Natuurmeetnet Amersfoort - monitoring grazige vegetaties & oevers 2008. bSR-rapport 114. 79 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0427 - *Meetnet Kralingse Bos (Gemeentewerken Rotterdam, Werf Kralingen-Crooswijk)*
Andeweg, R.W.G., G. Bakker & W. Moerland. 2009. Monitoring Flora en Fauna Kralingse Bos – Resultaten 2008. bSR-rapport 118. 113 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0427b - *Inventarisatie Burgemeester Oudlaan (Gemeentewerken Rotterdam, Werf Kralingen-Crooswijk)*
Bakker, G. 2009. Inventarisatie Burgemeester Oudlaan. bSR-notitie 0427b. 3 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0431 - *Monitoring Hoek van Holland (Gemeentewerken Rotterdam, Werf Hoek van Holland)*

Bakker, G. & R.W.G. Andeweg. 2009. Natuurwaardenonderzoek Hoek van Holland – Nieuwlandse Duin, Roomse Duin, Hoekse Bosjes. bSR-rapport 122. 33 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0432 - *Meetnet vissen Leiden (gemeente Leiden)*

Bakker, G. 2009. Vismonitoring Leiden – Opzet, resultaten & analyse 2008. bSR-rapport 123. 57 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0440 - *Havenscan (Havenbedrijf Rotterdam N.V.)*

Grutters, M.A.J., R.W.G. Andeweg & G. Bakker. 2009. Beschermde en bedreigde soorten Havengebied Rotterdam 2008. bSR-rapport 107. 67 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0461 - *Ijskelder Zestienhoven (dS+V)*

Andeweg, R.W.G. & N. de Zwarte. 2009. Ecologisch advies Ijskelder Zestienhoven. bSR-notitie 0461. 5 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0476a - *Inrichtingseisen corridor Rugstreeppad N11 (Gemeente Alphen aan den Rijn)*

Bakker, G. 2009. Inrichtingseisen Corridor Rugstreeppad – Rijksweg N11 Alphen aan den Rijn. bSR-rapport 125. 26 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0476b - *Draaiboek Rugstreeppad Kerk en Zanen (Gemeente Alphen aan den Rijn)*

Bakker, G., M.A.J. Grutters & N. de Zwarte. 2009. Draaiboek Rugstreeppad Kerk en Zanen – Advies in het kader van de Flora- en faunawet. bSR-rapport 126. 34 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0478 - *Quick scan veilingcomplex Politie Rotterdam-Rijnmond (PRC B.V.)*

Zwarte, N. de i.s.m. L. Boon (EcoFF) 2009. Quick scan Veilingwegcomplex politie Rotterdam-Rijnmond. bSR-notitie 0478. 7 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

project 0482 - *Ffw-onderzoek Herinrichting Pendrecht (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)*

Baerdemaeker, A. de. 2009. Onderzoek flora- & faunawet herinrichting Pendrecht. bSR-notitie 0482. 5 pp. bSR

- ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0485 - *Quick scan Van Uden (gemeente Zoetermeer)*
Bakker, G. 2009. Quick scan Van Uden. bSR-notitie 0485. 3 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0488 - *Quick scan Pauwmolen Delft (De Pauwmolen b.v.)*
Grutters, M.A.J. 2009. Quick scan Pauwmolen Delft. bSR-notitie 0488. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0489 - *Ffw-onderzoek Hoogvliet (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)*
Baerdemaeker, A. de. & F.A. van Meurs. 2009. Beschermde fauna Hoogvliet - gebiedsinventarisatie beschermde vogels en vleermuizen. bSR-rapport 144. 39 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0490 - *Groenknolorchis onderzoek Beerweg (Havenbedrijf Rotterdam N.V.)*
Grutters, M.A.J. & R.W.G. Andeweg. 2009. Groenknolorchis - inventarisatie van de groeiplaats aan de Beerweg 2008. bSR-rapport 127. 7 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0491 - *Vleermuisonderzoek veilingcomplex Politie Rotterdam-Rijnmond (Politie Rotterdam Rijnmond)*
Grutters, M.A.J. i.s.m. L. Boon (EcoFF) 2009. Vleermuisonderzoek politiebureau Veilingweg, gemeente Rotterdam. bSR-notitie 0491. 5 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0492 - *Quick scan Westelijke entree (gemeente Zoetermeer)*
Grutters, M.A.J. 2009. Quick scan Westelijke entree Zoetermeer. bSR-notitie 0492. 5 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0493 - *Literatuurstudie flora en fauna Stadionpark (dS+V)*
Andeweg, R.W.G., M.A.J. Grutters, A. de Baerdemaeker & G. Bakker. 2009. Flora en fauna van het Stadionpark - studie in het kader van de plan-MER. bSR-rapport 128. 40 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0494 - *Advies bochtafsnijding Beerweg (Havenbedrijf Rotterdam N.V.)*
Andeweg, R.W.G. 2009. Advies Bochtafsnijding Beerweg. bSR-notitie 0494. 3 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0496 - *Inventarisaties Polder Schieveen (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)*
Bakker, G., W. Moerland & M.A.J. Grutters. 2009. Fauna - inventarisaties Polder Schieveen 2009 - Vissen, Platte schijfhoren, Rugstreeppad, Lepelaar. bSR-rapport 137. 22 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0497 - *Begeleiden sloop Bloemenbuurt (Woningstichting QuaWonen)*
Zwarte, N. de i.s.m. L. Boon (EcoFF) 2009. Laatste controle-ronden vleermuizen Bloemenbuurt. bSR-notitie 0497. 5 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0498 - *Ffw-onderzoek Fietspad N470 (provincie Zuid-Holland)*
Grutters, M.A.J. 2009. Ecologisch advies fietspad F298. bSR-notitie 0498. 5 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0499 - *Ffw-onderzoek Palestinastraat (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)*
Moerland, W. & G. Bakker. 2009. Vleermuis- en vogelonderzoek Palestinastraat. bSR-notitie 0499. 6 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0502 - *Ffw-onderzoek Dirk van de Burgweg (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)*
Grutters, M.A.J. 2009. Flora- en faunawetonderzoek Dirk van den Burgweg Hoek van Holland. bSR-notitie 0502. 5 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0503a - *Broedvogels van de Hoekse Bosjes (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)*
Bakker, G. 2009. Broedvogels van de Hoekse Bosjes - Resultaten inventarisatie 2009. bSR-rapport 136. 59 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0505 - *Quick scan Meerpolderdijk 29 (gemeente Zoetermeer)*
Bakker, G. 2009. Quick scan Meerpolder 29 Zoetermeer. bSR-notitie 505. 3 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0506 - *Ffw-onderzoek Noordwijk (Aveco de Bondt)*
Moerland, W. 2009. Vleermuisonderzoek Noordwijk. bSR-notitie 0506. 3 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0507 - *Quick scan Delftsewallenwetering (gemeente Zoetermeer)*
Bakker, G. 2009. Flora- en faunawetonderzoek Delftsewallen. bSR-notitie 0507. 4 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0509 - *Inventarisaties en Ontheffingsaanvraag N209 (provincie Zuid-Holland)*
Bakker, G. 2009. Actualisatie 2009 beschermde flora en fauna tracégebied verbreding N209. bSR-rapport 134. 17 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0512 - *Ffw-onderzoek Van Leeuwenhoeklaan (gemeente Zoetermeer)*
Bakker, G. 2009. Flora- en faunawet onderzoek bosplantsoen J.L. van Rijweg, Zoetermeer. bSR-notitie 0512. 7 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0513 - *Ontheffingsaanvraag Ffw Ermelo Das: ontheffingsaanvraag (Aveco de Bondt)*
Grutters, M.A.J. 2009. Projectomschrijving Das op landgoed Veldwijk - ten behoeve van aanvraag ontheffing Flora- en faunawet. bSR-rapport 130. 11 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0513 - *Ontheffingsaanvraag Ffw Ermelo Das: notitie veldonderzoek (Aveco de Bondt)*
Grutters, M.A.J. 2009. Onderzoek naar Das op landgoed Veldwijk, Ermelo. bSR-notitie 0513. 4 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0514 - *Ontheffingsaanvraag Ffw Ermelo Vleermuizen (Aveco de Bondt)*
Grutters, M.A.J. 2009. Projectomschrijving Gewone dwergvleermuis landgoed Veldwijk - ten behoeve van aanvraag ontheffing Flora- en faunawet. bSR-rapport 129. 12 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0520a - *Beheerplan Krabbeterrein (Havenbedrijf Rotterdam N.V.)*
Andeweg, R.W.G., N. de Zwarte & G. Bakker. 2009. Beheerplan Krabbeterrein - Tijdelijke natuur als ecologische stapsteen in het havengebied van Rotterdam. bSR-rapport 131. 21 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

- project 0520b - *Beheerplan Papegaaienbek*
Bakker, G., R.W.G. Andeweg & N. de Zwarte. 2009. Beheerplan Eiland Papegaaienbek – Tijdelijke natuur als ecologische stapsteen in het havengebied van Rotterdam. bSR-rapport 132. 24 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0521 - *Quick scan De Sniep (gemeente Zoetermeer)*
Bakker, G. 2009. Vleermuisonderzoek De Sniep. bSR-notitie 0521. 2 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0522 - *Advies Slechtvalken De Hef (Havenbedrijf Rotterdam N.V.)*
Bakker, G. & A. de Baerdemaeker 2009. Slechtvalken de Hef. bSR-notitie 0522. 5 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0523 - *Quick scan Soesterberg (Gemeente Soest)*
Bakker, G. i.s.m. L. Boon (ecoFF) 2009. Quick scan Soesterberg. bSR-notitie 0523. 4 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0525 - *Ffw-onderzoek Markweg (Evides)*
R.W.G. Andeweg. 2009. Quick scan beschermde flora en fauna in het leidingtracé langs de Markweg (Europoort). bSR-notitie 0525. 2 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0526 - *Ffw-onderzoek Parkstad (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)*
R.W.G. Andeweg. 2009. Beschermde en bedreigde flora Parkstad. bSR-notitie 0526. 5 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0527 - *Advies natuuroevers (Gemeente Hellevoetsluis)*
R.W.G. Andeweg. 2009. Advies natuuroever Hellevoetsluis. bSR-notitie 0527. 3 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0528 - *Advies BP d 'Arcyweg havengebied (Havenbedrijf Rotterdam N.V.)*
Andeweg, R.W.G. & N. de Zwarte. 2009. Advies BP kantoor d 'Arcyweg. bSR-notitie 0528. 5 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0529 - *Advies beschermde flora leidingstrook havengebied (Havenbedrijf Rotterdam N.V.)*
Bakker, G. 2009. Beschermde flora leidingstroken i.v.m. werkzaamheden. bSR-notitie 0529. 4 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0530 - *Vervolgonderzoek Vijverhoek (gemeente Zoetermeer)*
Bakker, G. 2009. Onderzoek vleermuizen Vijverhoek. bSR-notitie 0530. 3 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0531 - *Advies beplanting buitencontour Maasvlakte 2 (Maasvlakte 2 organisatie)*
Andeweg, R.W.G. & N. de Zwarte. 2009. Advies beplanting buitencontour Maasvlakte 2. bSR-notitie 0531. 7 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0534 - *Advies bomen Rokkeveen (gemeente Zoetermeer)*
Bakker, G. & N. de Zwarte. 2009. Vleermuizen Safarigeel, Okergeel en Saturnusgeel. bSR-notitie 0534. 3 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0535 - *Advies bomen Binnenpark (gemeente Zoetermeer)*
Bakker, G. & N. de Zwarte. 2009. Vleermuizen en bomen Binnenpark. bSR-notitie 0535. 3 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0538 - *Quick scan Nicilaas Beetsstraat (Portaal Vastgoed Ontwikkeling)*
Bakker, G. 2009. Quick scan flora en fauna Nic. Beetsstraat eo. bSR-notitie 0538. 4 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0540 - *Onderzoek vissen Bruchem (VOF Kosterijen III)*
Grutters, M.A.J. 2009. Visonderzoek Kosterijen III, Bruchem. bSR-notitie 0540. 3 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0541 - *Quick scan Achterdijk (hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard)*
Bakker, G. i.s.m. L. Boon (ecoFF) 2009. Quick scan Achterdijk Rotterdam. bSR-notitie 0541. 5 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0542 - *Quick scan Westerpark (gemeente Zoetermeer)*
Bakker, G. 2009. Quick scan i.v.m. fietspad Westerpark. bSR-notitie 0542. 4 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0543a - *Quick scan Delftse Schie (provincie Zuid-Holland)*
Bakker, G. & R.W.G. Andeweg. 2009. Quick scan Bocht afsnijding Delftse Schie. bSR-notitie 543a. 7 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0545 - *Advies zeehonden havengebied (Havenbedrijf Rotterdam N.V.)*
Baerdemaeker, A. de. 2009. Zeehonden in het havengebied van Rotterdam. bSR-notitie 0545. 4 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0546 - *Quick scan RijnGouweLijn tracé Leiden (gemeente Leiden)*
Zwarte, N. de i.s.m. L. Boon (EcoFF) 2009. Quick scan RijnGouweLijn Leiden. bSR-notitie 0546. 10 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0547 - *Quick scan kade Schoonhoven (gemeente Schoonhoven)*
Bakker, G. 2009. Quick scan Oude Haven Schoonhoven. bSR-notitie 0547. 14 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0549 - *Ontheffingsaanvraag Delftsewallen (gemeente Zoetermeer)*
Bakker, G. 2009. Activiteitenplan Bodemsanering Delftsewallen Zoetermeer. bSR-rapport 143. 14 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.
- project 0550 - *Quick scan Randstadrail HTM Zoetermeer (Volkerrail)*
Zwarte, N. de i.s.m. L. Boon (EcoFF) 2009. Quick scan Zoetermeerlijn. bSR-notitie 0550. 10 pp. bSR ecologisch advies, Rotterdam.

Balans per 31 december 2009 [x 1 euro]

	31 december 2009	31 december 2008
ACTIVA		
vaste activa		
<i>materiële vaste activa</i>		
collectie	P.M.	P.M.
inventaris	11.714	17.819
apparatuur	21.022	11.806
	32.736	29.625
vlottende activa		
voorraden winkel	6.172	6.172
debiteuren	26.404	56.662
belastingen	4.914	0
overige vorderingen en overlopende activa	55.601	133.915
	93.091	196.749
liquide middelen		
banken	176.281	104.701
kas	3.949	6.673
	180.230	111.374
totaal activa	306.057	337.748
PASSIVA		
eigen vermogen		
algemene reserve	81.961	81.174
kortlopende schulden		
crediteuren	74.390	48.628
belastingen	42.651	63.394
overige schulden en overlopende passiva	107.055	144.552
	224.096	256.574
totaal passiva	306.057	337.748

Resultatenrekening 2009 [x 1 euro]

	realisatie 2009	realisatie 2008
BATEN		
omzet		
omzet entreegelden	44.620	44.782
omzet winkel	17.540	24.027
verhuur Hoboken Salon	35.371	35.617
omzet koffiehoeke	1.192	1.414
opbrengst activiteiten	17.341	21.863
rondleidingen	0	320
	116.064	128.023
subsidies		
subsidie gemeente R'dam	768.500	702.000
subsidie SoZaWe	92.044	100.328
overige subsidies	0	48.516
	860.544	850.844
overige inkomsten		
bSR (bureau stadsnatuur)	465.684	325.519
sponsoring	3.558	69.200
schenkingen	40.313	31.885
overige opbrengsten	17.635	29.375
rente baten	2.593	1.123
	592.783	457.102
totaal inkomsten	1.506.391	1.435.969
inkoopwaarde omzet	38.291	34.720
bruto marge	1.468.100	1.401.249
LASTEN		
lonen en salarissen	768.474	706.472
sociale lasten	128.245	112.223
pensioenlasten	92.415	82.394
overige personeelskosten	45.688	47.184
huisvestingskosten	184.766	162.306
kantoorkosten	118.653	159.180
museale kosten	129.072	171.922
	1.467.313	1.441.681
resultaat exclusief bijzondere baten & lasten	787	- 40.432
bijzondere lasten	0	0
bijzondere baten	0	0
	0	0
resultaat	787	- 40.432